

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Katedra filosofie a religionistiky

Bakalářská práce

2023

Michal Švorc

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Katedra filosofie a religionistiky

Schopenhauerovo pojetí hudby

a její význam pro lidský život

Bakalářská práce

2023

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Michal Švorc**
Osobní číslo: **H19427**
Studijní program: **B0223A100005 Filosofie**
Specializace: **Filosofie**
Téma práce: **Schopenhauerovo pojetí hudby a její význam pro člověka**
Zadávající katedra: **Katedra filosofie a religionistiky**

Zásady pro vypracování

V Schopenauerově filosofii zaujímá hudba význačné místo nejen ve vztahu k ostatním typům umění, ale i díky svému významu pro člověka a pro Schopenhauerovu myšlenku pesimismu. Hudba má jak estetický, tak expresivní charakter a oba jsou pro lidský život důležité. V této práci budu zkoumat Schopenhauerovu analýzu hudby, její klíčové rysy a případné limity jak v ní samotné, tak limity, ve kterých ji může vnímat člověk. Jelikož má hudba reprezentativní funkci, je část práce věnována zkoumání hudby jako média pro komunikaci či vyjadřování mimo obvyklý pojmový aparát.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

Primární:

Schopenhauer, A., *Svět jako Vůle a Představa I, II*, přel. M. Váňa, Nová Tiskárna, Pelhřimov 1998.

Sekundární:

Vandenabeele, B., *Blackwell Companions to philosophy: A Companion to Schopenhauer*, Wiley-Blackwell 2012, London.

Janaway, Ch., *The Cambridge Companion to Schopenhauer*, Cambridge University Press 2006, London.

Stock, K., *Philosophers on Music*, Oxford University Press 2010, London.

Kivy, P., *Sounding off: Eleven essays in the philosophy of music*, Oxford University Press 2012, London.

Alperson, P., *Schopenhauer and music revelation*, in: *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol. 40 no. 2, The American Society for Aesthetics 1981.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Ondřej Sikora, Ph.D.**
Katedra filosofie a religionistiky

Datum zadání bakalářské práce: **31. března 2022**

Termín odevzdání bakalářské práce: **15. června 2023**

---

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

Mgr. Ondřej Krása, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2022

Prohlášení

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladu, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne.....

.....

Michal Švorc

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat Mgr. Ondřeji Sikorovi Ph.D za vedení mé práce, podnětné připomínky k její struktuře i obsahu, doporučení sekundární literatury a jeho trpělivost.

Název práce

Schopenhauerovo pojetí hudby a její význam pro lidský život

Anotace

Bakalářská práce se zabývá tématem hudby v Schopenhauerově filosofii, jejími vyjadřovacími limity a významem pro lidský život jako lék na pesimismus. Tato práce si dává za cíl podat ucelený náhled na Schopenhauerovu metafysiku hudby a zhodnotit její relevanci pro současné a budoucí zkoumání. Celý výklad tohoto pojetí se nese v duchu návaznosti na Platónovu a Kantovu metafysiku, nicméně Schopenhauerův vlastní záběr do této problematiky převládá. Jelikož výklad hudby stojí na rozsáhlém metafysickém základu, první část práce se soustředí na předpoklady potřebné k vnímání hudby tímto způsobem.

Klíčová slova

vůle, představa, hudba, spasení, pesimismus, metafysika, melodie

Thesis title

Schopenhauer's conception of music and its significance for a human life

Anotation

The bachelor thesis is concerned with Schopenhauer's take on music in his philosophy, limits of its expression and its significance for human life as an antidote to pessimism. This thesis aims to give a holistic account of Schopenhauer's metaphysics of music and to assess its relevance for temporary and future research. The whole interpretation will be done in spirit of connection towards Platonic and Kantian metaphysics, however Schopenhauer's own outlook into this problematic remains dominant. Since the interpretation of music stands on wide metaphysical groundwork the first part of this thesis focuses on the prerequisites needed in order to conceive music in such a way.

Key words

Will, representation, music, salvation, pessimism, metaphysics, melody

Obsah

Úvod	1
1 Předchůdci.....	2
1.1 Platón.....	2
1.2 Kant	3
2 Pesimismus.....	4
2.1 Schopenhauerova metafysika	5
2.2 Svět jako představa	5
2.3 Ideje a pojmy	8
2.4 Svět jako vůle	8
2.4.1 Objektivace vůle.....	11
2.4.2 Charakter světa.....	12
2.4.3 Spasení.....	13
2.5 Estetika	15
2.5.1 Estetické nazírání	15
2.5.2 Estetické vykoupení	17
2.5.3 Umění	18
2.5.4 Genius.....	20
2.5.5 Hierarchie umění a jejich reprezentace	21
3 Hudba	23
3.1 Výjimečné postavení a charakter hudby	23
3.2 Emoční stránka hudby.....	25
3.3 Zážitek	26
3.4 Struktura hudby.....	27
3.4.1 Bas.....	27
3.4.2 Harmonie a rytmus	28
3.4.3 Melodie.....	30
3.5 Hudba jako řeč a nositel významu.....	33
4 Kritika Schopenhauerovi teorie hudby.....	37
4.1 Dobová kritika	38
4.2 Moderní kritika	39
Závěr	42

Bibliografie 44

Úvod

Arthur Schopenhauer je jedním z posledních velkých metafysiků v tradičním pojetí metafysiky. Po Kantově filosofické revoluci se Schopenhauer musí vyrovnávat s problematikou jako je věc o sobě nebo možná transcendence a dalšími nedořešenými otázkami, které po sobě Kant zanechal.

Německá filosofie 19. století by bez něj nebyla stejná a málokdo by se zdráhal tvrdit, že specifický charakter Schopenhauerovi filosofie vychází právě z tohoto liminárního stadia mezi tradiční metafysikou a postupnou proměnou vědy i světa v moderní. Stavebním kamenem jeho filosofie se stává pojem vůle, který kompletně přesahuje lidskou vůli, a naopak ji vnímá jako primární hnací sílu světa.¹ Oproti Nietzschemu, který později vůli ve své filosofii vnímá jako hlavní složku života, která by se měla kultivovat a využít pro zušlechtění a vylepšení člověka, Schopenhauer hledá inspiraci v indických védách, a naopak vůli odsuzuje k ztracení.

Toto rozhodnutí formuje Schopenhauerův pesimismus, jak v metafysické rovině, tak v rovině lidského života. V umění a jmenovitě hudbě je tato notace velmi zdůrazňovaná. Schopenhauer kategoricky odmítá umění, které by uspokojovalo nebo bylo příjemné kvůli posluhovačskému postoji, které toto umění zaujímá vůči vůli. Vznešenost oproti tomu jistou hodnotu má, ale tento pocit je také do jisté míry spojen s egem a vůlí. Nejčistším uměním je proto podle Schopenhauera právě hudba, která dokáže zrcadlit vůli samotnou a díky své bezobsahovosti tak pomoci člověku v jejím překonání estetickou zkušeností.

Hudba pro svou formu a schopnost hovořit o světě i vůli v něm zaujímá vskutku jedinečnou pozici. Několikrát je zmíněno, že hudba připomíná universální řeč, pochopitelnou každým, kdo je ochotný poslouchat. Kromě této schopnosti hudba také dokáže uklidnit hladovějící vůli. Schopenhauer apeluje na čtenáře *Světa jako vůle a představy* ke zvážení jeho teorie hudby a významu, který pro

---

¹ Schopenhauer, A., *Svět jako Vůle a Představa I*, přel. M. Váňa, Nová Tiskárna, Pelhřimov 1998, s99.

život má v naději, že v ní najde úlevu a návod pro boj proti vůli v každodenním životě.

1 Předchůdci

V první polovině 19.století, kdy se pozitivismus a přírodní vědy těší výsostné pozici, může se zdát Schopenhauerova snaha o vysvětlení světa metafysickou cestou jako slepá ulice. Za vyvrcholení Platónské tradice se považuje Kant se svými kategoriemi a transcendentální reflexí a o několik let dříve by tedy Schopenhauera předběhl, nicméně by nebyla nadsázka říct, že *Svět jako Vůle a Představa* nabízí nový pohled do problematiky idejí, světa a metafysiky jako takové.

Nejdříve bych chtěl zmínit myslitele, kteří Schopenhauera ovlivnily a od kterých si vypůjčuje část své terminologie a tam, kde to bude potřeba rozlišit mezi původním významem termínů a významem, ve kterém je používá sám Schopenhauer.

1.1 Platón

Nejznatelnější změnou významu oproti originálnímu pojetí idejí je Schopenhauerovo uchopení Platónských idejí, které sice zachovává jejich obecnou strukturu, ale dále je podrobuje analýze a dělí Platónovo pojetí na dvě části. Pro Platóna je idea nejobecnější vzor, který se promítá do světa a je opravdovější než její manifestace v ostatních mnohostech uvnitř světa. Platónovy ideje jsou nereprezentovatelné, pouze se jeví v různé míře jasnosti v jednotlivých jsoucnech. Stejnou vlastnost připisuje Schopenhauer ve svém schématu objektivaci vůle a tvrdí, že v objektivaci vůle lze najít Platónské ideje.²

Schopenhauer do určité míry přijímá Platónovy závěry především ve vztahu ke světu idejí, nicméně kritizuje Platónovu chybu v terminologii a chápání idejí na úrovni vědomí. Schopenhauer dále rozlišuje ideje o sobě a *pojmy*, tedy již

---

² Schopenhauer, A., *Svět jako Vůle a Představa I*, přel. M. Váňa, Nová Tiskárna, Pelhřimov 1998, s. 144.

„opracované“ ideje, které jsou poznatelné vědomím a člověk má schopnost je využívat jak ke komunikaci, tak k dalšímu zkoumání.

Ideje jsou pro Schopenhauera representace či objektivace vůle, a tak nutně nekralují jeho metafysice, nicméně je nutné připustit že jim zůstává čistá obecná forma.³ Existují jako objekty pro subjekt, s jediným rozdílem oproti ostatním představám a to tím, že neobsahují jednotliviny, jelikož ideje jejich vznik teprve konstituují jako určitější zpředmětnění vůle.⁴ Schopenhauer vedle termínu *ideje* používá i termín *pojmy*, který má svá vlastní specifika, ke kterým se dostanu později.

1.2 Kant

Nikoho nepřekvapí fakt, že učitel či mistr řemesla je pro studenta jedním z nejsilnějších vlivů formujících jeho přístup k dané věci. Ať už student pokračuje ve šlépějích svého učitele nebo se vůči němu naopak rázně vymezí nelze popřít vliv jaký na něj měl. Nejvýraznějším dědictvím, které si Schopenhauer po Kantovi vzal je velká část metafysiky stavby světa jak v ideální, tak profánní rovině a způsob, kterým ho člověk vnímá.

Schopenhauer přejímá jádro Kantova transcendentálního idealismu a na jeho východiskách staví dále.⁵ Nejsilnější Kantovi pozice, které Schopenhauer přijímá za své jsou uznání apriorních pravd, věta o důvodu a notace věci o sobě. Apriorní kategorie času a prostoru působí jako jeviště pro kosmické dění ohraničují možnosti, které svět má a jasně pokládají pevné základy jakékoliv empirické disciplíny a vnímání. Věta o důvodu doplňuje poslední nutný požadavek pro funkčnost profánního světa, a to souslednost událostí.

Ontologická stavba světa u Kanta se zakládá na vztahu subjektu a okolního světa. Kant argumentuje, že ideje a opravdové formy věcí se vyskytují mimo naši kognitivní možnost a jediné co jsme schopni poznat jsou jejich odrazy ve výskytovosti. Jelikož výskytovost existuje pouze pro vnímatele, Kant dále

---

³ Vandenaabeele, B., *Blackwell Companions to philosophy: A Companion to Schopenhauer*, Wiley-Blackwell 2012, London, s. 199.

⁴ K podrobnému výkladu metafysiky a vztahu idejí, vůle a člověka se vrátím ve třetí kapitole

⁵ Guyer, P., *The Cambridge Companion to Schopenhauer*, Cambridge University Press 2006, London, s. 93.

ustanovuje závislost světa na vnímavém subjektu a nazývá člověka „generátorem světa“. Ačkoliv jsme odsouzeni ke smyslovému poznávání věcí pouze ve formě jevů, máme jako lidé stále možnost nahlížet opravdové bytí, jelikož to, co se nám jeví nemůže být nejvyšší stupeň existence za předpokladu, že si dokážeme představit jejich abstraktnější a dokonalejší formu v podobě idejí.

Ve svém hledání opravdového bytí, které přesahuje výskytovost Kant používá pojem *věci o sobě*, která existuje nezávisle na subjektu, který ji vnímá. Věc o sobě by měla existovat ve vyšším řádu bytí než jejich jevová forma vnímaná v každodenním životě. Věc o sobě tedy existuje pouze pro sebe a lidmi je nerozpoznatelná, jelikož je sama bytím a nezávislým objektem.⁶ Schopenhauer tvrdí, že Kant ve zkoumání věci o sobě postrádal koncept světa jako vůle a představy, čímž upadl do omylu tvrzením, že realita může být objektem o sobě a nazývá tuto domněnku bludným světlem ve filosofii.⁷

Stejně jako Kant připisuje Schopenhauer člověku ontologickou schopnost tvořit svět, díky subjektivitě a reflexi vnějšího světa, kterou ho přivádí do existence. Oba myslitelé se shodují na možnosti překročení epistemologického limitu běžného života skrze kontemplaci a estetiku v umění.

2 Pesimismus

Pesimismus by se dal jednoduše popsat jako Schopenhauerův přístup ke světu, jak ve své metafysické rovině, tak i v každodenním lidském životě. První část této kapitoly budu věnovat Schopenhauerově metafysickému systému a poté důsledkům, které z něho vyplývající východiska mají.

Jak již slovo „pesimismus“ napovídá, Schopenhauer přijímá notaci toho, že vnitřní podstata našeho světa nanejvýš politováníhodná. Tato teze vychází především z faktu, že svět je dokonale vybaven k působení utrpení a také z realizace toho „jak bytostné je všemu životu utrpení“ zatímco zažíváme jeho nedostatečnou vybavenost k působení slasti.⁸ Důvod pro tento přístup lze velmi

---

⁶ Rohlf, M, *Immanuel Kant*, The Stanford encyclopedie of philosophy, [cit. 9. 5. 2023]. dostupné z <https://plato.stanford.edu/cgi-bin/encyclopedia/archinfo.cgi?entry=kant>.

⁷ Schopenhauer, A., *Svět jako Vůle a Představa I*, přel. M. Váňa, Nová Tiskárna, Pelhřimov 1998, s21.

⁸ Tamtéž, s. 249.

jasně najít v přirozenosti světa a jeho metafysických předpokladech. Schopenhauer při pohledu na svět vidí nedokonalost, nevyhnutelnou smrt a tíhnutí ke změně, což zapříčiňuje vůle neboli vnitřní přirozenost světa.

2.1 Schopenhauerova metafysika

Tak jak by se dalo očekávat od Kantova žáka, pokračoval Schopenhauer ve šlépějích idealismu a výkladu metafysiky podle platónské tradice. Jeho hlavní teze a náhled na svět se ukazují ve svazcích knihy *Svět jako vůle a představa* a jelikož na jeho metafysice stojí i následná kontemplace umění a lidského intelektu, rád bych tento systém popsal. Nejprve představím významy jednotlivých módů světa a poté způsob, kterým spolu interagují a v jaké pozici vůči nim stojí člověk.

Na první pohled se může tvzení, že svět je zároveň vůle i představa zdát jako radikální rozpolcení světa, které ho uvrhuje do neustálého napětí, nicméně Schopenhauerovo rozdělení na vůli a představu lze chápat spíše jako dvě stránky stejného ve smyslu superstavu věci, jak ho popisoval již Spinoza.

2.2 Svět jako představa

První tezí, týkající se této dualistické metafysiky v Schopenhauerově filosofii je na začátku knihy *Svět jako vůle a představa* věta „Svět je má představa (*Vorstellung*)⁹ to je pravda, jež platí o každé živé poznávající bytosti, ačkoliv pouze člověk si ji může reflektivně a abstraktně uvědomit“.¹⁰ Představa by se dala v Kantovské rétorice chápat jako *názor*. Přesněji názor bytostně spojený se světem v jeho výskytovosti, která je zprostředkovaná vnímajícím subjektem. Celá říše *světa jako představy* v sobě nutně obsahuje několik předpokladů, které rovněž vychází z Kantovské ontologie. První předpoklad světa jako představy je nutná přítomnost subjektu, který tuto představu vytváří. Schopenhauer ho popisuje takto: „To, co vše poznává a od nikoho není poznáváno, je subjekt. Je

---

⁹ *Vorstellung* v sobě nese hlubší význam stavění objektů do výskytovosti a vnímání subjektu. Je to představa subjektu a též representace něčeho opravdovějšího, v tomto případě idejí a vůle

¹⁰ Schopenhauer, A., *Svět jako Vůle a Představa I*, přel. M. Váňa, Nová Tiskárna, Pelhřimov 1998, s. 20.

tudíž nositelem světa, stále předpokládanou podmínkou všech jevů, všech objektů: neboť pouze pro subjekt je vše, co tu jen vůbec je“.¹¹

Schopenhauer rovněž akceptuje časo-prostorový charakter tohoto světa, jelikož subjekt by bez těchto kategorií nemohl existovat, jednat ani vnímat kvůli absenci sdílené roviny bytí.¹² Za poslední nevyvratitelný předpokladem pro existenci světa Schopenhauer považuje *větu o důvodu*.

Na jedné straně schématu světa jako představy stojí hmota, jejíž forma je neustále se měnící objektivní svět. Hmota je podle Schopenhauera věčná a přežívá své formy jako všudypřítomný objekt. Jako protiklad v tomto vztahu stojí subjekt, který zaručuje hmotě její existenci a času jeho plynutí svým vnímáním. Schopenhauer v dialogu mezi hmotou a subjektem předkládá argumenty pro prvenství obou stran, nicméně ukončuje jejich debatu syntézou obou pravd a píše, že “ Jsme (subjekt i hmota) neoddělitelně spojeni, jako nutné části jednoho celku, který zahrnuje nás oba a trvá prostřednictvím nás.”¹³. Každý akt lze tedy vnímat ze dvou stran. Objektivní strana je hmota, pohyb a měřitelnost, zatímco subjektivní strana je vůle, důvod jeho bytí a zážitek samotný.

Svět jako představa je pro Schopenhauera profánní svět, ve kterém se jednotliviny jeví a navzájem spolu interagují díky svému ontologickému předpokladu - *věti o důvodu*. Důvod proč cokoliv cítíme nebo vnímáme musí mít nutně nějakou příčinu, která tento afekt vnesla do bytí a byla nutně vyvolaná další předchozí příčinou, a právě touto prvotní příčinou je věta o důvodu. Problém vyvstávající z této koncepce světa je ten, že se omezuje pouze na rovinu fenoménů, a člověk setrvávající v tomto modu se z něj nedokáže jakkoli vymanit nebo poznat předpoklady pro jeho aktuální stav.

Jak již bylo řečeno, představy musí být vždy vytvořeny subjektem a musí se vztahovat k nějakému vnějšmu objektu, který je pro vědomí uchopitelný a zároveň poznatelný. Problematika tohoto tvrzení se stane výraznou při realizaci toho, že představa se odkazuje pouze na jinou, předchozí představu a z tohoto

---

¹¹ Tamtéž, s. 21.

¹² Tamtéž, s. 25.

¹³ Schopenhauer, A., *Svět jako Vůle a Představa II*, přel. M. Váňa, Nová Tiskárna, Pelhřimov 1998, s. 17.

cyklu referencí se nelze nijak vymanit, leda dosažením představy, která by byla samotná věc o sobě a vzor pro první objekt ve světě. Schopenhauer zodpovídá toto dilema uvedením věty o důvodu do debaty a tvrdí, že tento nekonečný kruh referencí na již existující vytvořené významy existovat musí kvůli integrální struktuře světa.

Představy mají vysoce Kantovský charakter, primárně proto, že se vážou na vnější objekt, nicméně jejich eminentní charakter je určován subjektem. Reprezentace nemá možnost existovat sama o sobě bez vědomého subjektu, který by stál za jejím vnímáním. Vědomí v Kantově ontologii zaujímá významnou roli, jelikož subjekt přivádí do role „generátoru světa“. Schopenhauer tuto notaci přijímá a přiznává představě celý svět fenoménů a tělesnosti, ve kterém se odehrává naše rutinní existence.

Po Kantově vzoru se Schopenhauer staví nanejvýš skepticky k pravdivosti smyslovému poznání, a využívá pojmu z Indické filosofie „závoj Maya“ k popsání charakteru světa jevícího se v našem vnímání. Závoj nebo tkanina Maya referuje k filtru, skrze který vidíme svět a kvůli kterému nepoznáváme věci v jejich pravém světle a objektivní rovině, nýbrž pouze skrze vlastní interpretaci a nám danou smyslovou výbavu. Indická tradice ho nazývá závojem lží a iluzí, který je třeba odhrnout pomocí duševní disciplíny a kontemplace.¹⁴

Mimo poznatelný svět kauzality stojí věčné ideje, které se na temporálním světě účastní pouze nepřímo. Neustále se měnícímu světu zaručují věčnost svým nadčasovým charakterem a promítáním se do něj, ale zároveň jsou díky tomu téměř nepoznatelné a neuchopitelné. Schopenhauer přirovnává lidské chápání idejí k velmi jasnému pocitu, který nelze vysvětlit, přestože je nám hluboce povědomí až známý, ale ať se snažíme jakkoliv, nedokážeme jej jakkoli popsat či klasifikovat. K poznání idejí může člověku napomocť umění, jehož estetický charakter umožňuje supra-logicky nahlížet a procítit ideje v nejvěrnějším světle.¹⁵

---

¹⁴ Nicholls, M, *The Cambridge Companion to Schopenhauer*, Cambridge University Press 2006, London, s. 182.

¹⁵ Více ve třetí kapitole

2.3 Ideje a pojmy

Jak již bylo řečeno, ideje jsou věčné a předcházejí vše ostatní ve světě jevů a jsou o sobě nepoznatelné. Nejbliže se k idejím lidský intelekt dostane pouze skrze pojmy, které ideje zastupují a na rozdíl od nich jsou rozumově uchopitelné. Pojmy jsou abstraktní, ale člověkem vytvořené pro jeho potřebu.¹⁶ Nejdůležitější vlastností pojmu je jeho jasná vymezenost definicí, která naprosto vyčerpá prostor pro interpretaci a nese tak jasný význam. Pojmy jsou na rozdíl od idejí stvořeny z abstrakce, které pouze po své kategorizaci a uspořádání dokáže vytvořit jednotný obsahující význam.¹⁷ Pro vědu jsou pojmy nedocenitelné, jelikož umožňují v rámci přesného diskursu popisovat, rozdělovat a vymezovat, nicméně v jiných oblastech (jmenovitě v umění) nemají žádnou trvalou hodnotu, kvůli odlišnému charakteru uměleckých disciplín.

Představy umožňují vědomí uchopit jednotliviny a orientovat se v profánním světě díky možnosti analýzy. Ačkoliv jsou představy nutně vázané na svět fenoménů a reprezentací, je nutné připsat jim důležitou schopnost utváření pojmů právě z těchto jednotlivin. Tvorba pojmu probíhá v obráceném směru oproti ideji, která se promítá do světa. Ideje začíná v nekonečnosti a promítá svůj obraz do individualit, zatímco pojem je zpracovaná forma určité již existující představy, jakési vymezení jiné svou podstatou nevyjádřitelné myšlenky/pocitu, který v sobě ideje nese a následným zobecněním z vázanosti na specifický objekt. Ideje jsou na druhou stranu věčné formy. Zatímco koncepty se mohou měnit, význam idejí je neměnný.¹⁸

2.4 Svět jako vůle

Druhá ontologická stránka dualistického schématu světa je chápání světa jako všudypřítomné a s bytím nutně spojené vůle.¹⁹ Schopenhauer připisuje vůli roli hybné síly světa a pasuje ji na důvod a základní impuls pohybu světa. Poznatelnost tohoto modu vnímání je zřetelně rozdílná oproti racionálnímu přístupu pro poznání *Vorstellung*, jelikož vůle je z přirozenosti nepředmětná.

---

¹⁶ Schopenhauer, A., *Svět jako Vůle a Představa I*, přel. M. Váňa, Nová Tiskárna, Pelhřimov 1998, s. 22.

¹⁷ Tamtéž, s. 50.

¹⁸ Tamtéž, s. 50.

¹⁹ V originále *Der Wille*

Zatímco se svět jako představa zaobírá fenomény, tak svět jako vůle zachází hluboko pod výskytovost a nese v sobě motivace a subtilní důvody pro stav věci bez jejich vlastního obsahu.

Pro Schopenhauera je klíčové rozlišení rozdílů v poznatelnosti těchto modů, a proto ve své epistemologii zdůrazňuje estetickou stranu poznání, která je mnohem lépe vybavená pro poznání Vůle díky transcendenci subjektivity skrze uměleckého génia. V Schopenhauerovském diskursu by se dalo říct, že jeho estetika se užitečností a seriózností vyrovná metafysice, díky metodě, kterou nabízí pro zkoumání vnitřní podstaty světa.²⁰

Kant ve své filosofii hledá svou bájnou základní věc o sobě, která by nepotřebovala referenci subjektu pro svou vlastní existenci a Schopenhauer tvrdí, že touto věcí o sobě je právě vůle. Při zkoumání vůle, jejího příoměru k věci o sobě a vymezení se vůči představám Schopenhauer píše, že nejen v projevech podobné člověku a zvířatům lze vidět vůli, nýbrž že se vyjadřuje i v neživé přírodě a nese v sobě sílu s níž rostou krystaly nebo, která obrací magnet k severnímu pólu. Vůle prostupuje vše a je důvodem pro opravdový stav věci. Reflexí této skutečnosti vyjde najevo, že vůle je věc o sobě. Dále Schopenhauer dále definuje rozdíl mezi představou a vůlí takto: „Jev znamená představu a nic víc: veškerá představa, ať jakéhokoliv druhu, všechn objekt je jev, viditelnost, objektita. Ona je tím nejvnitřnějším, jádrem každého jednotlivce, a právě tak celku. Projevuje se v každé slepě působící přírodní síle, i v uvážlivém jednání člověka, přičemž obě velké odlišnosti jsou však jen stupněm projevu, ne podstatou jevícího se.“²¹

Vůle a její dominium se v Schopenhauerově pojetí vyznačuje všudypřítomností ve světě jako hnací síla, která určuje vnitřní život i jeho prezentaci do každodenního světa.²² Pokud chceme pochopit omnipotenci, kterou vůle disponuje je potřeba se zbavit předpokladu, že se objevuje pouze u živých bytostí jako jedna z manifestací vědomí. Pro Schopenhauera v sobě mají i neživé

---

²⁰ Koestenbaum, P. *The Logic of Schopenhauer's Aesthetics*, *Revue Internationale de Philosophie*, vol. 14, no. 51 (1), 1960, [cit. 15. 4. 2023], s86. dostupné z <https://www.jstor.org/stable/23940151>

²¹ Schopenhauer, A., *Svět jako Vůle a Představa I*, přel. M. Váňa, Nová Tiskárna, Pelhřimov 1998, s. 101.

²² Janaway, Ch, *The Cambridge Companion to Schopenhauer*, Cambridge University Press 2006, London, s. 141.

objekty jako kameny či přírodní zákony podíl vůle, která je táhne k plnění jejich údělu.

Pokud je tedy vůle neviditelná, všudypřítomná a má stejný charakter jako věc o sobě, máme vůbec šanci ji konvenční racionalitou poznat? Vůli nelze vidět přímo, nicméně Schopenhauer tvrdí, že se se promítá do světa jako představy svou objektivací.²³ Objektivace vůle je znatelná ve všech objektech, jelikož se v nich v rozličné gradaci zpředmětňuje. Potence a zřetelnost se kterou se vůle zpředmětňuje záleží především na jejím zaměření na empirický svět a do jaké míry v něm jde vidět sama o sobě, nebo v opačném případě převládá obraz jednotliviny, pod kterou se vůle schovává. Čím vyšší je stupeň objektivace, tím čistší a zřetelnější je ideální forma objektu, podobně jako Platónské ideje jejichž přítomnost je viditelnější při přiblížení k pravdě a věčným formám.

Z podstaty tohoto argumentu vyplývá, že vše vychází z popudu vůle a je vyjádřením její objektivace vůle. Koestenbaum tuto skutečnost popisuje tvrzením, že i „Svět jako představa je objektivací světa jako vůle. Vůle se poddá kategoriím času, prostoru a kauzality, čímž se stane objektem pro trvalý, věčný subjekt“.²⁴

Pokud by vůle byla pouze druhou přirozeností provázející subjekt na jeho cestě světem mohla by být i nápomocná nebo při nejmenším neutrální. Schopenhauer však tvrdí, že vůle (především vůle k životu) jako základní činitel ve světě nutí své nositele k tíhnutí po změně a následně nekonečné nespokojenosti.

Moc, kterou vůle nad subjektem má vychází z její vnitřní schopnosti vyvolávat chtění a žádost. Chtění nemusí být nutně spojováno s materiálními statky, ale označuje tíhnutí ke změně, nebo v lidském kontextu vztahování se vůle k různým objektům mimo ni čímž se zdůrazňuje rozdíl mezi subjektem a objektem, a právě tato distinkce vyvolává v subjektu chtění. Může se jednat o potřebu vlastnit, závist, chtíč nebo i neřízenou zvědavost, ale jejich společný jmenovatel je upínající se vůle. V člověku toto strádání probouzí často

---

²³ Tamtéž, s. 155.

²⁴ Vlastní překlad, Koestenbaum, P, *The Logic of Schopenhauer's Aesthetics*, *Revue Internationale de Philosophie*, vol. 14, no. 51 (1), 1960, [cit. 15. 4. 2023], s88. dostupné z <https://www.jstor.org/stable/23940151>.

neuvědomělý pocit nedokonalosti či prázdnoty a potřeby získat štěstí dosáhnutím právě toho jednoho vybraného cíle.

Jako nejznatelnější příklad vůle upínající se k dalším a dalším objektům za účelem vlastní gratifikace se vytyčuje *vůle k životu*. Pohyb mířící k zachování vlastní existence provází všechny živé bytosti, a přestože se může služebník vůle rozhodnout jakým způsobem bude tuto výzvu plnit, nemá nikdy moc ovlivnit vůli samotnou a samovolně si vybrat jaká vnitřní přání si bude žádat a zůstává tak navěky v roli služebníka. Naše těla a jejich části jsou podle Schopenhauera ztělesněné potřeby, každá odpovídající orgánu, který je pro ni uzpůsoben například střeva jsou ztělesněná potřeba přijímat potravu. Všechno ve světě je tedy odsouzeno následovat vůli a plnit její příkazy ve formě naplňování potřeb.²⁵

2.4.1 Objektivace vůle

V minulé kapitole jsem popsal charakter vůle a jakým způsobem ovlivňuje subjekty, které ji v sobě nesou. Tuto podkapitolu budu věnovat dalšímu rozboru *objektivace vůle*, který Schopenhauer používá k popisu jsoucen a míře v nichž se vyjadřuje. Jelikož je vůle v Schopenhauerově pojetí *věc o sobě* ostatní objekty jsou jejím bytím, a závisí na ní. Schopenhauerova linka myšlenek tvrdí, že vůle je prvotní a vše je jí prostupováno a poháněno vpřed a tento motiv se nejprve objevuje v intenci a poté se dále naplňuje zpředmětněním v aktu či představě a hmotě.²⁶

Schopenhauer toto demonstruje na příkladu těla – tělo je medium, skrze které poznáváme svět a udržujeme se světem kontakt díky sdílené existenční rovině. Tělo by ale neexistovalo, kdyby nemělo důvod pro svojí existenci, kterou je v první řadě věta o důvodu a v druhé řadě *vůle k životu*. Tělo vyžaduje neustálou péči, žádá si slasti a vyhýbá se bolesti, přičemž je stejně jako naše vědomí ovládáno všudypřítomnou vůlí, nicméně oproti vědomí, které se zdržuje na rovině intencí má tělo schopnost skutečně realizovat pohnutky vůle. Tato myšlenka je rozšířena dále když Schopenhauer tvrdí, že „každý opravdový akt vůle je pohybem těla“.

---

²⁵ Schopenhauer, A., *Svět jako Vůle a Představa I*, přel. M. Váňa, Nová Tiskárna, Pelhřimov 1998, s. 100.

²⁶ Tamtéž, s. 116.

Akt jako takový stejně jako tělo jsou tedy převedení vůle do percepce a stává se z ní v tomto případě hmotná reprezentace. Čím méně je vůle zakalená přítomností jednotlivin a vztahováním se k nim, tím jasněji můžeme její objektivaci vidět a přiblížit se k pravé podstatě věcí.²⁷ V každodenním životě je podle Schopenhauera její nejčistší manifestace lidská vůle, jelikož kopíruje svůj ideální vzor (vůli o sobě) a liší se pouze jednotlivostí zasazení do lidského těla, ale udržuje si jinak svůj neuchopitelný charakter.²⁸

2.4.2 Charakter světa

Pesimistický charakter světa popisovaný Schopenhauerem je úzce provázaný s podstatou vůle a jejím stiskem okolo všeho co v sobě svět obsahuje. Profánní svět se distinktivně vyznačuje oproti idejím a věčnosti svou vlastní konečností. V první knize *Světa jako vůle a představy* Schopenhauer píše, že je nám pomíjivost, která vše provází souzena a nelze se z jejího stisku nikterak vymanit, což je pro život v jakékoli jeho formě naprosto zdrcující realizace. Už Silénos v řeckých bájích promlouval k lidem o jejich bezvýhodné situaci, ve které se člověk ocitne narozením a jeho největším přáním by poté mělo být ukončení vlastní existence a dosažení zaslouženého klidu, který nám byl darem života odepřen.

Život se ocitá v neustálém boji proti nicotě, která ho dostihuje na každém kroku a vzdaluje se jí pouze péčí o sebe a reprodukcí. Každá živá bytost, pokud ji budeme vnímat jako článek řetězu své rodové linie a nositele života, musí každý den překonávat veškerá úskalí vmetená do její cesty chladným světem co nebere ohledy na křehkost jednotlivých bytostí. Život se musí stále prodlužovat a každá generace a každá jednotlivec musí v této genetické štafetě pokračovat a uspět tak jako jeho předci, naopak nicotě stačí zvítězit pouze jednou. Nevyrovnaná pozice vrtkavého života proti nevyhnutelné nicotě je pro Schopenhauera hlavní motiv pesimismu.

Rozmnožovací pud je pro Schopenhauera nejdůmyslnějším trikem vůle a tvrdí, že stojí za většinou utrpení, které život provází, jelikož motivuje k jeho dalšímu prodlužování a následné participaci na utrpení ve světě. Schopenhauer přijímá

---

²⁷ Tamtéž, s. 127.

²⁸ Tamtéž, s. 132.

za svůj tragický charakter lidského údělu a podrobuje ho další analýze pro hlubší porozumění této danosti.

Kromě existenční nemožnosti překonat naši vlastní smrtelnost si Schopenhauer všímá průběhu života mezi těmito nejzazšími momenty narození a zániku. Nejvěrnější společník provázející život po celou jeho délku je stále *vůle*. Vůle, jak již bylo řečeno usiluje a žene kupředu svět, aby konsistentně naplňoval její záměry. Pokud by se smysl světa a odpověď po významu života nacházela pouze ve splnění požadavků vůle jako jednoho finálního činu, výrazně by to vše ulehčilo. Vůle samotná v sobě však obsahuje onu divokost, dravost a neuhasitelnou žízeň soustředící se stále na nové a čerstvé objekty, ke kterým se může upínat. Schopenhauer popisuje tuto tragédii nekonečného soužení, odsouzeného ke strasti a nenaplnění takto „Podstata člověka spočívá v tom, že jeho vůle usiluje, uspokojuje se a nanovo usiluje stále dále...nedostaví-li se uspokojení, znamená to utrpení, nedostaví-li se nové přání znamená to prázdné toužení, languor, nudu“.²⁹ Ixiónovo kolo se v normativním stavu nedá zastavit.

Jelikož satisfakce získaná naplněním touhy trvá pouze chvilkově a nenabízí nic jiného než krátký pocit uspokojení, bez dalšího „vyššího“ cíle, tak Schopenhauer argumentuje pro vystoupení z toho cyklu. Povznesení se nad pudové a bezmyšlenkovité chtění a následná katarze přinášející klid a jasnost úsudku nese ve Schopenhauerově diskurzu název „spasení“.

2.4.3 Spasení

Proč zrovna spasení a jak ho může člověk dosáhnout? Už v samotné formulaci lze vidět silně přítomný křesťanský narativ, provázející Schopenhauera celou jeho tvorbou jako holubice hledající pevnou zemi nad hlubokým mořem pesimismu. Schopenhauer v křesťanství vidí hluboký potenciál a respektuje jeho východiska, nicméně tvrdí, že je potřeba křesťanskou praxi revitalizovat. Proto, ač je v jeho dílech zřetelný záběr do indických véd a hinduistických myšlenek ve vztahu ke světu a lidskému údělu je Schopenhauerův pojmový rámec stále po

---

²⁹ Schopenhauer, A., *Svět jako Vůle a Představa I*, přel. M. Váňa, Nová Tiskárna, Pelhřimov 1998, s. 212.

ramena potopený v křesťanském světě. Jakékoliv vykoupení nutně předpokládá prvotní prohřešek či hřích, za který by měl člověk cítit potřebu napravení a pokusit se ho urovnat, což je v případě člověka přítomnost chtění. Hinduismus nevidí život a existenci, jako trest nebo provinění, nýbrž jako součást většího cyklu života a smrti s utrpením jako jeho nedílnou součástí. Při zkoumání vůle k životu a její vztahovačnosti k pomíjivým potěšením či radostem, které ztrácejí význam okamžitě jakmile opadne nadšení z nich Schopenhauer zachází do většího detailu o tomto chladném světě.

Jak již bylo řečeno, Schopenhauer zastává názor, že svět je ideálně vybaven k působení bolesti. Největší ukázka lidské naivity je, že předpokládáme opak a hledáme v něm gratifikaci.³⁰ Po důkladné analýze světa by měl člověk dojít k závěru, že všudypřítomná bolest je silnější než uspokojení chutí a přijutím tohoto záběru by se měl obrátit ke kříži. Ke kříži jako symbolu utrpení a smrti před kterou se opravdově ukazuje nicotnost a marnost bytí. Postupná a vytrvalá příprava na smrt, vykoupení a případný vstup do nebe by zaprvé měli být, jako konejšivé mantry vybízející k vytrvalosti a statečnému snášení bolesti, a zadruhé činnost šlechtění silného charakteru pro dobu života.

Nerad bych upadl do cyklu romantizace východní filosofie, a tak odmítám iluzi překrásného harmonického světa východních náboženství, kde má vše své místo a nutně vede člověka ke klidu duše. Tváří v tvář trojnásobné převaze hinduistických pekel by snad i Danteho devět kruhů oprávněně ztuhlo hrůzou. Hinduismus zaujímá v otázce života Schopenhauerem přijímané stanovisko, že vše v něm nutně vede k bolesti, ale tato skutečnost by neměla člověka přivádět k melancholii nebo rezignaci. Boj o rezignaci a snaha o odpor bolesti se nesmí odehrávat na rovině fenomenálního světa stavěním stěn z železa pro deprivaci nebo nucenou askezi, nýbrž na bojišti vědomí a cviku ve snaze zastavit vůli ještě dříve, než se k jakékoliv vztahovačnosti dokáže obrátit.³¹

Jediný způsob trvalého vykoupení, který Schopenhauer nabízí nazývá asketické či kontemplativní vykoupení. Jedná se o přístup, který je velmi podobný

---

³⁰ Schopenhauer, A., *Svět jako Vůle a Představa II*, přel. M. Váňa, Nová Tiskárna, Pelhřimov 1998, s. 340.

³¹ Schopenhauer, A., *Svět jako Vůle a Představa I*, přel. M. Váňa, Nová Tiskárna, Pelhřimov 1998, s. 311.

budhistickým učením o utišení žádosti a sebeovládání. Jak již název napovídá, jedná se o kultivovanou zdrženlivost od vnitřních pohybů vůle, a doporučuje stáhnutí se ze světa výskytovosti a chtění individualit ve prospěch kontempace a analýzy vlastní vůle. Při prohlédnutí, že žádostivá vůle touží pouze slepě a ve skutečnosti nenabízí člověku pravé trvalé štěstí následuje druhá fáze kultivace vědomí v systematickém potlačování vůle a udržování se v tomto uvědoměném stavu askeze.³²

Fakt, že vůle předchází vědomí a pracuje nezávisle na něm výrazně komplikuje proces zřeknutí se jí, a tak se proti ní musí člověk postavit v jediné rovině, kde s ní může interagovat, a to v rovině fenoménů. Každé odmítnuté přání a odolání pokušení následovat chvilkové zavděčení se vůli člověka posiluje. Zároveň askeze také oslabuje naši vnitřní vůli a ulehčuje tak proces rezignace. Zřeknutí se vůle je tedy graduální proces počínající potlačením jednotlivých přání a končící kompletním překonáním toužení skrze sebe-kultivaci a disciplínu.

2.5 Estetika

2.5.1 Estetické nazírání

Druhá možnost úniku od utrpení a údělu, který je člověku souzen, pokud zůstane ve službách vůli je možnost estetického vykoupení skrze ztrátu subjektivity. Proces estetického vykoupení, který je blízce spojen s vůlí a Schopenhauerovou teorií estetiky. Proto bych nejdříve rád podal svědectví o formě a požadavcích na estetickou zkušenost, než přejdu ke spasení nabízenému touto cestou.

Schopenhauer chápe estetickou kontemplaci jako činnost, při které se subjekt plně oddává poznávání mířenému k vnějšímu předmětu. Unikátní charakter estetického nazírání oproti každodennímu sledování a upínání vůle k předmětům se vyznačuje především absencí vůle, která v estetické rovině nemá žádnou moc.³³ Vzruchy vůle se probouzejí při pohledu na objekt žádosti, který obvykle skýtá nějaké praktické využití končící uspokojením, a to ať už fyzickou či

---

³² Tamtéž.

³³ Foster, Ch., *The Cambridge Companion to Schopenhauer*, Cambridge University Press 2006, London, s. 214.

duševní satisfakcí. Objekty estetické kontempace tento rozměr nemají a jejich hodnota spočívá pouze v jejich možnosti být vnímány.

Ve víru života je jakýkoliv pokus o pravdivé nahlédnutí světa zakalen korporálními podněty a neuhasitelnou žízni vůle, která se vztahuje jak k nám samotným, tak objektům okolo nás. Radikální změna postoje při pohledu na esteticky strhující objekt spočívá ve vztahu, který si s oním objektem člověk vytváří. Tváří in tvář *krásnému* k němu člověk upírá veškerou pozornost a stává se z něj podle Schopenhauerovi terminologie *čistě poznávací subjekt*, který ztrácí svou individualitu a s ní i vůli ve stavu konsternovaného poznávání.³⁴

Stav *čistě poznávacího subjektu* je unikátní svou bezprostředností a člověk se v něm ocitá jako lusknutím prstu. Schopenhauer přirovnává vstup do tohoto stavu skrze estetickou zkušenost k audienci s princem či šlechticem. Při pohledu na obraz (stejně jako při konfrontaci se šlechticem) musí člověk projevit respekt a počkat na řeč či oslovení z druhé strany.³⁵ Schopenhauer tvrdí, že při neuváženém oslovení prince/umění člověk neslyší nic kromě sebe a zkušenost tak ztrácí svou estetickou kvalitu.³⁶

Vůle-prostost dostávající se subjektu v tomto stavu ho připodobňuje idejím, které stejně jako *čistě poznávací subjekt* nespádají do spárů kauzality a časoprostoru, což je pro Schopenhauera důležitý rys této zkušenosti kvůli procesu *zrcadlení*. Zrcadlením se v tomto případě myslí transcendence subjektu k idejím, jelikož ideje se do něj promítají a stávají se nejjasnějším objektem pro kontemplaci či procítění. Při zrcadlení nelze plně rozdělit kde začíná subjekt a kde ideje, jelikož vědomí, ačkoliv stále sebe-uvědomělé ztratilo nejsilnější část své vztahovačnosti a obsahuje kromě své vázanosti na tělo pouze pohled k idejím, které se v umění zrcadlí.

---

³⁴ Schopenhauer, A., *Svět jako Vůle a Představa I*, přel. M. Váňa, Nová Tiskárna, Pelhřimov 1998, s. 166.

³⁵ Schopenhauer používá toto přirovnání jako poukázání na nutnou iniciativu ze strany umění stejně jako společenský řád a pravidla vyžaduje iniciativu od výše postaveného, toto přirovnání tak nereflektuje jeho názor na politické či společenské uspořádání nýbrž se zabývá pouze estetikou

³⁶ Kossler, M, *Blackwell Companions to philosophy: A Companion to Schopenhauer*, Wiley-Blackwell 2012, London, s. 198.

Podle Schopenhauera je estetické nazírání metodou porovnatelnou s vědecko-empirickým zkoumáním světa s jediným rozdílem, tedy že věda se soustředí pouze na empirickou rovinu a její poznatky jsou zaznamenatelné a porovnatelné. Přestože estetické nazírání nemá možnost své poznatky kvantifikovat a kategorizovat v pozitivistickém schématu Schopenhauer přesto tvrdí, že estetická kontemplace nahlíží do hlubiny světa a nabízí odpovědi nedosažitelné pozitivistickou vědou.³⁷

2.5.2 Estetické vykoupení

V minulé kapitole jsem se soustředil na asketickou cestu dosažení klidu a vymanění se z kruhu utrpení, které s sebou život s vůlí přináší. Hlavní důvod našeho vnímání bolesti je sice obsažen v přirozenosti světa, ale přístup je klíčový k oproštění od bolesti. Člověk nemá možnost ovlivnit svět na metafysické úrovni, nicméně může změnit svůj přístup k němu a může se též jakéhokoliv „přístupu“ zbavit.

V pozici objektivního nezaujatého pozorovatele kosmického jeviště by onen pozorovatel ani neměl možnost jakoukoliv bolest cítit, jelikož by se nacházel mimo svět a nemohl zažívat nic ve vztahu k sobě, a vyhnul by se tak bolesti. Oproti cestě utišování vůle a její finální záhuby disciplínou pro usnadnění života subjektu se estetická cesta soustředí na jiný způsob vyhnutí se bolesti – dočasnou ztrátu vlastní subjektivity.³⁸ Schopenhauer tvrdí, že při estetické kontemplaci subjekt ztrácí individualitu a oddává se plně prožitku, kdy k sobě nechává objekt kontemplace promlouvat a postupně s ním splyne v jedno jako již zmíněný čistě poznávací subjekt.³⁹

Vstupem do stavu čistě poznávacího subjektu se kromě odstupu od bolesti, kterou v sobě subjektivita a život obsahuje pozorovatel přibližuje k idejím a díky svému novému rozpoložení má možnost je poznat.⁴⁰ Hlavní zdroj estetické

---

³⁷ Foster, Ch, *The Cambridge Companion to Schopenhauer*, Cambridge University Press 2006, London, s. 213.

³⁸ Myšleno ve smyslu vztahu k sobě jako osobě, nikoliv vystoupení z perspektivy první osoby

³⁹ Foster, Ch, *The Cambridge Companion to Schopenhauer*, Cambridge University Press 2006, London, s. 228.

⁴⁰ Schopenhauer, A., *Svět jako Vůle a Představa I*, přel. M. Váňa, Nová Tiskárna, Pelhřimov 1998, s. 93.

zkušenosti je podle Schopenhauera příroda, díky své absenci významu a poté umění. Estetické vykoupení se může zdát ušlechtilější nebo přinejmenším příjemnější než neustálé aktivní sebezpřemáhání ve snaze utišit svou vůli, ale o to je prchavější. Temporální odpoutání od okovů subjektivity nabízí mnoho výhod a pro kontemplaci je nedocenitelné, nicméně ze své podstaty není řešením, nýbrž pouze dočasným přístavem pro odpočinek a nahlédnutí do světa.

2.5.3 Umění

Nejvýraznější charakteristika Schopenhauerových úvah o umění je jejich živý, nadějný a vcelku pozitivní nádech. Sám ve svém životě věnoval spoustu času hře na příčnou flétnu a podobně jako Nietzsche tvrdil, že život bez umění (obzvláště hudby) by nestál za žití. Schopenhauer do jisté míry souhlasí a argumentuje, že jelikož umění⁴¹ nemá praktickou funkci, vůle v něm nenachází objekt chtění, čímž z něj dělá klidné útočiště proti žádosti a nabízí náhled do struktury světa i vůle jako takové. Pokud vůle nemá k čemu by se vztahovala, tak intelekt zůstává nezastíněný a dokáže čistě a s větší přesností kontemplovat svět.

Při diskusi umění a estetické hodnoty si leckdo představí honbu za krásou a ušlechtilými vyobrazeními. Schopenhauer však odmítá omezení umění pouze na krásno a zkoumá estetické vlastnosti ostatních kategorií umění a dochází k závěru, že i vyobrazená ošklivost, bolest či hrůza mají moc a užitek pro lidský život. Příjemnost umění by neměla zastiňovat jeho schopnost přesně vyobrazovat svět a obecnosti, které se v něm nacházejí. Pohled na čistou hrůzu nebo její hudební zpracování je také způsobem katarze a pomáhá člověku svět pochopit.

Ne každé umění však má tuto kvalitu a Schopenhauer vypisuje požadavky, které by mělo umění splňovat, aby se dalo nazvat kvalitním a člověku prospěšným. Při tvorbě umění si musí umělec dávat pozor, aby se do jeho výtvoru nepromítala vůle. V této kapitole se budu soustředit na charakter umění, jeho kvalitu, tvořivý proces za ním, a to co člověku může nabídnout.

---

⁴¹ Samozřejmě v kvalitním/správném provedení

V čem tedy spočívá klíč k tvorbě umění hodného estetické kontempace a uznání? Schopenhauer tvrdí, že umění by mělo být objektivní a vyjadřovaná ideje by se měla prezentovat tak jasně, jak jen je možné. Ne všechno umění však tuto podmínku splňuje a při špatném provedení nebo zakalení úmyslem se z něj stává pouhá *nápodoba*.

Už Platón v desáté Knize *Ústavy* popisuje způsob, jakým se mají předměty k idejím a jejich napodobeninám. Platón vidí uměleckou nápodobu jako dvakrát zredukované bytí, které se odkazuje na již jednou zpředmětněnou jednotlivost. Příklad, který uvádí se soustředí na Ideji židle. Židle ve své ideální formě se promítá do duše řemeslníka, který poté dle jejího vzoru dokáže vytvořit předmět s vlastnostmi židle. Malíř, jakožto napodobitel druhé třídy se podle Platóna neobtěžuje nahlížet ideji jako takovou, ani pochopit způsob jakým funguje v jednotlivosti a soustředí se pouze na vytvoření něčeho co onen objekt připomíná.

Schopenhauer přijímá Platónovu kritiku umění, které reprodukuje obrazy z fenomenálního svět, nicméně k němu přidává svůj vlastní závěr. Schopenhauer tvrdí, že zaměřením se na jednotlivé se do umění promítá vůle a subjekt není schopen se od ní odpoutat a dosáhnout tak stavu čistého poznání potřebnému k pochopení díla, nýbrž redukcionisticky analyzuje obsah a hledá v něm potěšení či objekty, ke kterým se vůle může upnout. Naopak vyobrazením pouhé formy či nalezení dokonalosti v ní a její následné vyjádření například v sousoší vyžaduje umělcův náhled do světa, kde se finální forma odhaluje pouze částečně a je potřeba ji dokončit náhledem získaným z hlubokého porozumění světu a přírodě.⁴² Umění tak není plnohodnotné samo o sobě, protože potřebuje interpretaci a pochopení subjektu.

Podřadné umění se podle Schopenhauera dá celkově nazvat hanlivým termínem *symbolismus*, jelikož závisí na odkazech a konceptech. Oproti Platónovy však nesoudí veškeré umění tak přísně a i malba, kterou by snad otec idealismu opovrhoval získává v Schopenhauerově revitalizující péči spásnou schopnost nahlížet ideje a konejšit vůli.

---

⁴² Kossler, M, *Blackwell Companions to philosophy: A Companion to Schopenhauer*, Wiley-Blackwell 2012, London, s. 199.

Jediné umění vymykající se schématu nápodoby je hudba. Na rozdíl od ostatních umění hudba není představa složená z jednotlivin, nýbrž podle Schopenhauera koresponduje s vůlí a je její kopií ve světě. Díky této vazbě na vůli si zachovává svou universalitu a nese v sobě možnost vyjadřovat vůli přesněji než všechny ostatní umění.⁴³ K jedinečnému charakteru hudby a jejímu širšímu popisu se vrátím v následující kapitole.

2.5.4 Genius

Pro vytvoření něčeho s estetickou hodnotou je nutné, aby v sobě umělec našel *génia* a pod jeho vedením přistoupil k tvorbě. *Génus* se v Schopenhauerově pojetí skrývá v různé míře uvnitř člověka, a jeho probuzením a následováním se jeho nositeli otevírá říše umění a tvorby v abstraktním slova smyslu. Charakter vnitřního *génia* je pro jeho nositele téměř neuchopitelný a sám nad ním nemá moc, což Schopenhauer popisuje v detailu a přirovnává zápal a projevení *genia* k posednutí.⁴⁴ Nejblíže se tento stav podobá *mánii*, posedlosti božstvím promlouvajícím pouze k umělcům a citlivým lidem. Skrze cit se umělec dostává do stavu, který se zdá být křehčí a krásnější, jelikož do něho nemůže vstupovat a vystupovat z vlastního rozhodnutí, nýbrž potřebuje vedoucí ruku *génia* pro setrvání v něm.

Svoboda a vedení, kterého se umělcovi dostává díky *géniovi* ho připravuje o jeho individualitu a dělá z něj zrcadlo vnitřní přirozenosti světa. V tomto stavu subjekt poznává jak podstatu světa, tak i podstatu své vlastní vůle. Může se zdát ironické mluvit o absolutní svobodě při procesu, nad kterým člověk nemá plnou kontrolu, nicméně právě absence vůle a chtění je pro Schopenhauera tak důležitá a na rozdíl od myšlenek vztahujících se k profánním tématům se může osvobozená duše soustředit na mnohem ušlechtlejší a pravdivější tvorbu.

Probuzený *genius* odvádí člověka od subjektivity a díky své schopnosti praktikovat bezpředmětnou kontemplaci při které se soustředí na ideje tak umožňuje subjektu zůstat v objektivní rovině. Dostatečné setrvání mimo

---

⁴³ Schopenhauer, A., *Svět jako Vůle a Představa I*, přel. M. Váňa, Nová Tiskárna, Pelhřimov 1998, s. 210.

⁴⁴ Schopenhauer, A., *Svět jako Vůle a Představa II*, přel. M. Váňa, Nová Tiskárna, Pelhřimov 1998, s. 276.

subjektivitu dává umělci možnost přenést do světa vědění získané během estetické kontemplanace vedené géníem a vykomunikovat jeho obsah.⁴⁵

Kromě samotného *genia* Schopenhauer připisuje velkou důležitost ještě představivosti. Představivost dokáže překračovat osobní limity vědění a umožňuje holisticky pojmut fragmentovaný náhled na svět, který nám předkládá běžný intelekt. Schopenhauer píše, že *genius* potřebuje představivost „aby nahlédl věci, ne tak jak jsou formovány v přírodě, ale tak jak je příroda usilovala stvořit, ale selhala“.⁴⁶ Tímto selháním myslí samozřejmě výskytovou znečištěnou formu. Určitá citlivost je na straně diváka také potřeba při pozorování jakéhokoliv díla umění ať už malby, divadla či při poslechu, aby v ní sám odkázal objevit hloubku a dostal moudrost uměleckého díla na světlo.

2.5.5 Hierarchie umění a jejich reprezentace

V této podkapitole se budu soustředit na stručný popis jednotlivých forem umění podle Schopenhauera a k nim korespondujícím idejím. Schopenhauer předkládá definici umění jako „produkt specifického stavu vědomí“, nebo přesněji řečeno *génia*. Podobně jako se vůle objektivuje v přírodě a světě kolem v různé intenzitě či jasnosti, tak se umění soustředící na ideje dá rozřadit do přehledného hierarchického systému podle jejich zaměření, formy a způsobu jakým se obsah vyjadřuje.

Nejnižší forma umění podle tohoto schématu koresponduje s architekturou. Architektura je na rozdíl od „jemnějších“ umění soustředěná především na praktičnost, ačkoliv v sobě nabízí možnost tvořit esteticky příjemné budovy. Hlavní motiv architektury by měl být zápas mezi stavbou a silou gravitace, jako alegorie pro boj života proti světu. O stupeň výše Schopenhauer pokládá práci s krajinou či zahradničinu, kvůli přítomnosti živého materiálu a bližšímu napojení na svět.

Teprve třetí stupeň umění se dostává do prostoru, ve kterém by v obecném konsensu mohla být díla uznávána jako umění i ortodoxními nebo skeptickými pozorovateli, kteří mají v definici umění až příliš jasno. Prvním druhem umění

---

⁴⁵ Tamtéž, s. 277.

⁴⁶ Kossler, M, *Blackwell Companions to philosophy: A Companion to Schopenhauer*, Wiley-Blackwell 2012, London, s. 203.

na tomto stupni je sochařství a sochařství společně s malířstvím. Sochařství se soustředí povětšinou na reprezentaci živých bytostí často v jejich „ideální“ formě, jelikož každá například lví socha usiluje o zaujmutí a vyobrazení svého cílového objektu tak lichotivě a v tak silné formě, jak je možné.

Malba na druhou stranu má možnost mnohem hlouběji vztahy mezi jednotlivými aspekty obrazu a vytváří jakoby nový svět, nicméně o to nebezpečnější je past vztahovačnosti vůle k tomuto umění, jelikož snadno okouzlí a vzbudí žádost.

Nejvyšší umění obsahující ideje se schopností popisovat vnitřní i vnější stránku světa je poezie. Básnictví má oproti předchozím formám uměleckého vyjádření nedocenitelnou schopnost mluvit v abstrakci a překročit jednotlivě vyjádřené sochy nebo matematické proporce v geometrické struktuře budov. Básně pracují v dostatečně abstraktní rovině k zachycení mnohem subtilnějších pohybů vůle v jejich obecnosti používáním konceptů, bez kterých by poezie vůbec existovat nemohla. Řeč jako platforma pro umění je zároveň darem i vězením, jelikož dokáže překročit jednotlivost a získává tak určitou universalitu, nicméně každý jazyk v sobě obsahuje další limitace, ať už ve způsobu analýzy/popisu světa, tak ve své slovní zásobě a omezenému významu pojmů a konceptů.⁴⁷

Rozdíl mezi lyrickou a epickou poezií Schopenhauer popisuje velmi jasně. Lyrika pro své přehlížení časovosti, prostoru i kauzality nabízí náhled do vnitřního života objektů svého zkoumání. Epika se oproti tomu soustředí na vnější stránku věci a je mnohem preciznější v popisu objektů a okolností.

---

⁴⁷ Foster, Ch, *The Cambridge Companion to Schopenhauer*, Cambridge University Press 2006, London, s. 239.

3 Hudba

Výše jsem uvedl charakteristiku druhů umění, jejich hierarchii, proces tvorby i motivace, které vedli k jejich vytvoření. Mimo celé toto schéma a na korunní místo oproti všem ostatním druhům umění Schopenhauer staví hudbu. Důvod proč hudba triumfuje nad ostatním uměním je podle Schopenhauera její jedinečně blízký vztah k vůli, jakožto její přesná kopie. V této kapitole se budu soustředit na ontologickou strukturu hudby, proces její tvorby, význam pro lidský život, a nakonec na hudbu jako metodu pro zkoumání světa a vyjadřování/komunikaci.

3.1 Výjimečné postavení a charakter hudby

Speciální místo v hierarchii umění si hudba zasloužila nejenom kvůli Schopenhauerově zálibě v ní, ale především jelikož je podle Schopenhauera odrazem vůle jako takové – o sobě tedy bez předmětu a bez ideje, která by ji předcházela.⁴⁸ Jelikož je hudba napodobením vůle na tak abstraktní úrovni nenacházíme v ní žádnou objektivaci, čímž se stává o to zajímavějším předmětem zkoumání.⁴⁹

Pohled, kterým Schopenhauer na hudbu nahlíží v sobě nese několik rovin. Popisuje ji jako „velmi obecný jazyk, jehož zřetelnost dokonce předstihuje zřetelnost názorného světa“ a zároveň jako obraz niterně a důvěrně vypovídající o vnitřním charakteru světa.⁵⁰ Chceme-li pochopit Schopenhauerovu analýzu je zapotřebí ji rozdělit na části a nalézt motivy, které k této výpovědi vedou. Těmito motivy jsou chápání hudby jako kopie vůle, což nabízí unikátní možnost poznání světa, dále motiv hudby jako jazyka a poté vnitřní zážitek hudby, který vede člověka k estetickému a odpoutání se od subjektivity.

---

⁴⁸ Schopenhauer, A., *Svět jako Vůle a Představa I*, přel. M. Váňa, Nová Tiskárna, Pelhřimov 1998, s. 210.

⁴⁹ Young, J., *The Routledge Philosophers - Schopenhauer*, Oxford Press, London, 2005, s.151.

⁵⁰ Schopenhauer, A., *Svět jako Vůle a Představa I*, přel. M. Váňa, Nová Tiskárna, Pelhřimov 1998, s. 210.

Bohužel, za předpokladu, že hudba je přesný obraz vůle se výrazně redukuje naše možnosti o ni mluvit přímo. Schopenhauer přiznává, že tato nevyjádřitelnost komplikuje celé zkoumání, ale přesto se snaží podat o hudbě co nejpřesnější výpověď používáním alegorií, které se přibližují pravé podstatě hudby. Jeho pokusy o přílišnou výstižnost výpovědi o hudbě jsou terčem kritiky, přičemž se apeluje především na důležitost přiměřené vágnosti pro zachování čistého obrazu hudby. Schopenhauer například tvrdí, že hudba by měla být odpojená od emocí, aby mohla být plně vnímána pro svou estetickou hodnotu. Nicméně tento požadavek se zdá být nutný pouze pokud posluchač již přijmul Schopenhauerův pesimismus a usiluje o asketické vykoupení.⁵¹ Podrobnější kritice bude věnována samostatná podkapitola.

Díky absenci idejí i předmětnosti v hudbě se posluchači otevírá zcela jiný svět než při kontemplaci a sledování ostatních umění. Architektura, malba ani poezie nedokážou překročit svou existenční možnost a setrvávají tak nutně pouze ve světě významu, a ačkoliv je jejich přínos lidskému životu (jak po stránce estetického uspokojení, pragmatiky, tak kontemplace)⁵² hodnotný, jejich struktura nedostačuje pro autentické zkoumání předpokladů světa a lidské existence, tak jak to dokáže nepředmětná hudba.

Z čistě pozitivistického stanoviska by snad šlo tvrdit, že zalíbení nalezené v hudbě pochází z její rytmiky a matematické přesnosti taktů a melodií, které laskají rozumový analytický aparát tak jak to tvrdí Leibniz, nicméně Schopenhauer se proti tomuto přístupu silně vymezuje a tvrdí, že hudební zkušenost se dotkne člověka mnohem hlouběji než pouze na rozumové rovině a důkladně ho v sobě polapí. K této estetické zkušenosti a vstupu do stavu čistě poznávacího subjektu díky moci opravdové a kvalitní hudby reflektující vůli Schopenhauer říká, že „Kde je naopak, ve skutečnosti a jejích hrůzách, podněcována a trýzněna *sama naše vůle*, tam nemáme co do činění s tóny a

---

⁵¹ Budd, M., *Music and the Emotions the philosophical theories*, Routledge & Kegan Paul, London, 1985, s. 102.

⁵² Umění může samozřejmě sloužit i praktickým účelům například jako propagace či symbol, nicméně při aktivním využívání pro jasný cíl ztrácí na estetické kvalitě

jejich číselnými poměry, nýbrž pak jsme sami napnutou, přiskřípnutou a chvějící se strunou“.⁵³

Z tohoto popisu je zřejmé, že hudba se neodehrává pouze ve světě, ale i v nás, přičemž se může naprosto vytratit naše subjektivita a posluchač se tak stane „napnutou strunou“. Kontemplační možnosti tohoto stavu daleko převyšují každodenní rozpoložení.

3.2 Emoční stránka hudby

Schopenhauer tvrdí, že mysl se skládá ze tří složek a každá z nich koresponduje s jednou částí lidského bytí. Tři složky tvořící lidskou mysl jsou emoce, vůle a intelekt. Schopenhauer spojuje emoce a vůli s lidským srdcem a přikládá jim propojení s citem, vztahu k sobě nebo vnitřním pravdám, zatímco intelekt koresponduje s hlavou, rozumovým nahlížením a racionálním, propočítaným přístupem založeným na faktech a logice. Emoční a vnitřně pocitový způsob chápání a poznání nazývá Schopenhauer *Gefühl*⁵⁴. *Gefühl* je nejprominentnější především v souvislosti s uměním a bezprostředním poznáváním idejí, jelikož podobně jako ony je těžko popsateľný slovním aparátem a omezenými pojmy. Na rozdíl od náhledu intelektem člověku *Gefühl* umožňuje neredukovaný pohled do vnitřní přirozenosti světa přímo z pozice subjektu, který skrze svou vůli dokáže nahlédnout svět a obecnou *vůli* vyjádřenou v něm.⁵⁵

Zárodek nebo přinejmenším první náznaky ještě ne tak propracovaného konceptu *Gefühl* Schopenhauer popisuje ve své doktorské disertační práci *O čtvrtém kořeni věty o dostatečném důvodu*. V této práci Schopenhauer napadá čistě racionální přístup k filosofii a prohlašuje, že argumenty nejsou pro filosofii to nejpodstatnější kritérium pravdivosti, nýbrž že jde o universální náhled, soudy, percepce a správné formulace.⁵⁶

---

⁵³ Schopenhauer, A., *Svět jako Vůle a Představa II*, přel. M. Váňa, Nová Tiskárna, Pelhřimov 1998, s. 331.

⁵⁴ Ve Váňově překladu se používá slovo *cit*. V anglických verzích například od E.F.J. Payne se objevuje překlad *feeling*.

⁵⁵ Hall, R., *Blackwell Companions to philosophy: A Companion to Schopenhauer*, Wiley-Blackwell 2012, London, s. 170.

⁵⁶ Magee, B., *The Philosophy of Schopenhauer*, The Clarendon Press, London, 1983, s. 137.

Záludnost v poznávání pravdy o světě skrze hudbu se ukazuje především při snaze daný zážitek slovně reprodukovat a předat ho dále. Hloubka hudby, ačkoliv empiricky neměřitelná, je známá každému, kdo s ní měl takovýto zážitek a lze s důvěrou říci, že je pochopená a někdy až povědomá jako by se na ni člověk rozpomínal, nicméně v sobě má ještě jednu charakteristickou vlastnost, a to právě svou nevysvětlitelnost.

Důležitost emocí pro pochopení světa v estetickém modu chápání vychází z myšlenky, že Vůle je jenom jedna a objektivuje se ve všem ostatním. Při vyvolání pohybu vůle čistým vzruchem koresponduje náš pocit a vnitřní pohyb vůle s obecnou vůlí. Člověk tak poznává přirozenost světa z pozice jeho součásti se stejným vnitřním motorem a musí tak být nutně podobný.

3.3 Zážitek

Stav, do jakého se posluchač dostává je Schopenhauerův stav *čistě vnímajícího subjektu*. Ve významové prázdnotě melodie není nic, k čemu by se vůle dokázala vztahovat a sama hudební platforma evokuje a podporuje vzdálení se od pojmů, významů i idejí ve prospěch objektivitu. Foster popisuje Schopenhauerovu koncepci uměleckého vlivu na *čistě vnímající subjekt* jako efekt, který ho teprve nechá odstoupit od vůle a nabídne člověku osvícení a universální jasnost nedosažitelnou za přítomnosti vůle.⁵⁷

Schopenhauer dále podporuje svou hypotézu příkladem zážitku, který si mnohý z nás již v životě zažil. Při poslechu radostné hudby opírající se exkluzivně o instrumentální provedení v ní nelze najít jednotlivé radosti a příjemnosti, které by ji měli dávat po rozumovém soudu nálepku “veselá“, ale přesto se nám zdá kompatibilní se situací, ve které ji posloucháme. Schopenhauer k tomuto úkazu a vztahu k situaci píše „zdá se jakoby nám (hudba) odkrývala její (situace) nejniternější a nejtajnější význam a zdá se být nejpřesnější a nejjasnější výpovědí“.⁵⁸ Už přirozenost vůle jakožto důvodu pro stav věcí implikuje, že její vyjádření v hudbě dokáže odkrýt před-fenomenální skutečnosti o situacích, ve

---

⁵⁷ Foster, Ch, *The Cambridge Companion to Schopenhauer*, Cambridge University Press 2006, London, s. 241.

⁵⁸Schopenhauer, A., *Svět jako Vůle a Představa I*, přel. M. Váňa, Nová Tiskárna, Pelhřimov 1998, s. 214.

kterých se člověk může nacházet. Otázkou však zůstává, zda hudba mění lidské vnímání a přizpůsobuje ho pro poznávání subtilnějších projevů vůle ve světě čímž dává člověku detailnější pohled na svět, nebo naopak zabstraktňuje, a zjednodušuje vnímání či od něj odvádí a odkrývá tím závoj představ a umožňuje pochopení světa v jeho prvotní strukturální jednoduchosti skrze korespondenci situace k jisté ideji nebo emoci. Odpověď na tuto otázku Schopenhauer explicitně nenabízí, ale přesto ji lze snadno vyvodit z jeho metafysického systému.

Jelikož se pravda schovává za hranicemi fenomenálního světa, tak by zkvalitnění vnímání či všímavosti sice mohlo pomoci s praktickými problémy, nicméně pro zkoumání podstaty světa jsme už od přírody dostatečně vybavení našim propojením s všeobecnou vůlí, a tak postačí uchopení forem, podle kterých se svět uspořádává.

3.4 Struktura hudby

3.4.1 Bas

Pro podporu tvrzení, že hudba i obecná světová vůle mají stejnou vnitřní strukturu, a tudíž inherentní reciproční blízkost Schopenhauer poskytuje detailní popis jednotlivých prvků hudby a jejich respektivních spojitostí s prvky vůle a její míru objektivace v přírodě. Ačkoliv jsou tyto přirovnání v knize *Svět jako vůle a představa* obšírně rozepsané, Schopenhauer sám přiznává, že se opět jedná spíše o alegorie a že jejich formulace obsahují příklady jednotlivých emocí, které sice v hudbě obsaženy jsou, nicméně pouze ve své ideální formě, a nikoliv jako specifické žádosti.⁵⁹

Nejnižším stupněm objektivace vůle v přírodě je podle Schopenhauera anorganická složka světa, která se vyznačuje neživostí, těžkopádností a svou nepostradatelnou rolí jakožto hmoty zajišťující fyzickou formu a umožňující další vývoj. V hudebním světě nachází anorganická hmota paralelu v hlubokých těžkopádných basech, které hudbě dávají formu a dále se od nich může odvíjet. Schopenhauer při analýze basu tvrdí, že koresponduje s hmotou, která celý svět

---

⁵⁹ Hall, R, *Blackwell Companions to philosophy: A Companion to Schopenhauer*, Wiley-Blackwell 2012, London, s. 167.

drží pohromadě a umožňuje dalším jsoučnům jejich vzájemnou interakci. Jelikož se bas nachází na samé hranici poznatelnosti lidským uchem vyjadřuje nejzazší možnost slyšitelnosti a tím více připomíná člověku jeho existenční limity jako fyzickou nutnost hmoty a formy.⁶⁰ Přestože hmota ani forma o sobě nemají obsah, jsou oboje nutné pro vyjádření idejí a složitějších fenoménů, jelikož hmota v sobě obsahuje vůli a pouze od ní se lze odvíjet dál.

Důležitou vazbou mezi hmotou a basem je podle Schopenhauera způsob projevu obou objektů zkoumání, a to jejich způsob pohybu, v tomto případě vibrace. Vibrace vnímá jako pohyb, nebo vůli vyznačující se jistým uspořádáním a silou, kterou v sobě vibrace nese, nicméně obsah jako takový je velmi omezený, statický a ve většině případů se omezuje pouze na onu vlnu.

Pohyb a flexibilita jsoucna reflektuje i jeho možnost zakoušení, toužení a jeho existenční limit. K tomuto poznatku se Schopenhauer vrací po celou dobu popisu alegorie hudby a vůle. Tak jako nízký bas nemá takový rozsah a ani jeho změna nepřichází trhaně a melodicky spěšně, nýbrž pozvolna v malých krocích jako změna v anorganické přírodě, tak vyšší prvky hudební projevy jako zpěv (Schopenhauerův glorifikovaný soprán) reflektují flexibilnější lidskou vůli v mnohem obširnějším měřítku a přesněji korespondují k její pohyblivé přirozenosti a rychlosti, se kterou se mění a soustřeďuje na další podněty.⁶¹

3.4.2 Harmonie a rytmus

O stupeň výš nad basem se v hierarchii hudebních komponentů nachází podle Schopenhauerova schématu rytmus, intervaly mezi jednotlivými tóny a takzvané “výplňové” tóny. Rolí výplňových tónů je nápomoc basu v místech, na které sám nestačí. Přestože se jedná o nízký stupeň objektivace vůle koresponduje k ní v hudbě podle Schopenhauera tenor (nejvyšší mužský hlas) a v přírodě nachází paralelu ve vůli rostlin.

Hudba v sobě nese složitou strukturu a než je v ní možné nalézt melodii či hluboký význam je potřeba spojit všechny její jednodušší komponenty, a to

---

⁶⁰ Schopenhauer, A., *Svět jako Vůle a Představa II*, přel. M. Váňa, Nová Tiskárna, Pelhřimov 1998, s. 330.

⁶¹ Gardner, S, *Cambridge Companions to Philosophy – Schopenhauer*, Cambridge University Press, London, 2009, s. 383.

především rytmus. Přestože samotný rytmus je pouze načasování a jeden opakující se tón by se jen ztěžka dal nazývat skladbou, tak mnohost různých zvuků ve stejném rytmu tvoří komplikovanou mozaiku, ve které se nepřímo vyjádří i melodie.

Vztah mezi rytmem a harmonií lze popsat kategoricky, jakožto jedno obsahující druhé, ale nikoliv naopak. Harmonie nutně předpokládá přítomnost rytmu a její komplexnější struktura by bez něj nemohla vzniknout, jelikož harmonie skládající se z více tónů musí následovat přinejmenším stejné časové uspořádání, jinak se souzvuk ztratí a stane se pouze neuspořádanou směsicí zvuků.

Podle Schopenhauera má hudba pouze dvě možnosti, a to bytí v harmonii nebo disonanci. Harmonie odpovídá potěšení a disonance bolesti, nicméně Schopenhauerovo pojetí harmonie se zdá být v rozporu s jeho širším metafysickým systémem. V lidském životě znamená radost absenci bolesti, stejně jako vůle je klidná při absenci chtění, nicméně při popisu harmonie, která by měla toto schéma kopírovat se nachází výjimka. Jelikož je harmonie stvořená a přichází do světa s jasnou formou, tak má možnost naplnit svůj obraz a být správně složená.⁶² Absence harmonie znamená disonanci, nicméně při obráceném tvrzení, že absencí disonance vzniká harmonie se podkopává její suverenita a danost ku prospěchu prázdné disonance, která existuje pouze jako vymezení se vůči melodii. Harmonie je nutným předpokladem hudby, bez kterého by ani disonance nedostala svůj název a byla by vnímaná pouze jako neorganizovaný šum bez jakéhokoliv hudebního významu, takže zde radost není pouze absence utrpení, ale pozitivně přítomná.

Při pohledu na vyjádření rytmu a altu (nejnižším ženským hlasem) v přírodě nachází paralelu ve vůli zvířat, která je o jeden stupeň výše než vůle rostlin. Důvod pro rozdělení vůle na zvířecí a lidskou, oproti sjednocené vůli živočichů je zvířaty prožívaný způsob přítomnosti, a to kvůli zvířecí neschopnosti vystoupit z přítomného momentu a kontemplovat celek života. Energie nesoucí se v rytmu vyzdvihuje rychlost pohybu, jelikož vůle organické přírody zažívá

---

⁶² Schopenhauer, A., *Svět jako Vůle a Představa II*, přel. M. Váňa, Nová Tiskárna, Pelhřimov 1998, s. 303.

žádost mnohem častěji a živěji než tekoucí voda, nebo rostoucí krystal. Intenzita žádostivé vůle roste se stupněm její objektivace a úměrně s ní se komplikuje její hudební protipól a manifestace ve světě tónů.

Schopenhauer tvrdí, že rytmus je rozbitý na části a intervaly nedokážou vytvořit sjednocený časový úsek, jelikož se vůči sobě navzájem vymezují a bez konce jednoho by nebylo možné dát vzniknout dalšímu. Přirovnává rytmus v hudbě k symetrii v geometrickém světě jelikož se skrze ně rozkládá celek na menší části a při jejich následném složení lze vidět celek.⁶³

Toto zpřerhané bytí Schopenhauer vztahuje právě i na zvířata a jejich životy, které popisuje jako “rozbité na části a bez kontinuity”.⁶⁴ Ačkoliv moderní věda prokázala, že některá zvířata jsou schopná sebereflexe, učení nebo dokonce uvědomění si smrti jako třeba vrány, dovolím si tvrdit, že diskontinuita, o které Schopenhauer mluví vychází z absence reflexe a tudíž z uvěznění v přítomnosti.⁶⁵ Pouze vstoupením do abstrakce se ukazuje vnitřní pravda o světě a tvoří se smysl, který vše svazuje dohromady. Podobně jako jsou dějiny souvislé jenom okem pozorovatele a rozpadají se na pouhé události při absenci náhledu nebo ochoty je vnímat jako celek, tak se i skladba stane skladbou nebo život s vědomím idejí životem až ucelením, které rytmus samotný vytvořit nemůže.

3.4.3 Melodie

Titul nejvyšší složky ve schématu representace vůle v hudebním umění náleží melodii. Schopenhauer v melodii nachází právě to čehož absenci vytýká rytmu, a to jednotu a zřetelnou návaznost. V úvodu do *Světa jako Vůle a Představy* Schopenhauer apeluje na čtenáře, aby knihu vnímal jako jeden celek, jako jednu myšlenku, prostupující skrze všechny strany čímž zaručuje srozumitelnost a přesnost.⁶⁶ To, že tato slova formuloval přesně takto není náhoda, jelikož podává identickou výpověď při argumentaci pro výjimečnost melodie. Nejdůležitější vlastnost melodie, díky které dominuje nad samotným basem i rytmem je

---

⁶³ Schopenhauer, A., *Svět jako Vůle a Představa II*, přel. M. Váňa, Nová Tiskárna, Pelhřimov 1998, s. 332.

⁶⁴ Tamtéž, s. 309.

⁶⁵ Tamtéž, s. 327.

⁶⁶ Schopenhauer, A., *Svět jako Vůle a Představa I*, přel. M. Váňa, Nová Tiskárna, Pelhřimov 1998, s. 5.

schopnost kontinuity. To je znatelné především v udržení myšlenky od začátku v lehkých předehrách až do konce a majestátního finále skladby.⁶⁷ Fakt, že celé dílo otevírá právě touto myšlenkou poukazuje na důležitost melodie nejenom v Schopenhauerově teorii hudby, nýbrž i na podobnosti melodie a jeho výkladu vůle.

Schopenhauer melodii definuje jako časovou sekvenci tónů spojených sdíleným procesem od začátku až do konce. Strukturu melodie rozděluje dále do třech částí, přičemž každá z nich koresponduje k pohybu vůle a chtění. Začáteční tóny melodie v sobě nesou impuls vyvolání chtění a začátek touhy, jelikož zahajují novou tužbu, která někam směřuje.⁶⁸ Začátek melodie může být v jakékoli tónině i rytmu, jelikož se stále vytváří. Při přechodu do dominanty jakožto prvního zlomu v melodii a kladení důrazu na její průběh lze v melodii vidět částečné naplnění vyvolané touhy a zvědavost po pokračování. Dominanta už musí splňovat estetické požadavky jako například dodržení stupnice, aby vytvořila harmonii a musí nutně navazovat na začátek melodie. Finální část melodie je návrat k původnímu tónu, čímž se uzavírá a může se začít odehrávat znovu. V případě pohybu vůle je dokončení jejího pohybu uspokojení uzavírající jednu touhu a nahrazení ji jinou (pokračování melodie), nebo chvilková satisfakce (konec skladby).

Návrat melodie do svého výchozího bodu v sobě ukazuje obraz vůle. Člověk si této konzistentní posloupnosti při poslechu velmi brzy všimne a začne očekávat a předpokládat, jak se bude skladba dál vyvíjet. Právě toto očekávání a vyhledávání budoucnosti se zřetelem na předchozí vývoj Schopenhauer vnímá jako projev lidské vůle hledící dál do nekonečna v aktu přesahujícím sebe sama. Tato transcendence nám umožňuje nazírat *ideu člověka*.⁶⁹ Specifická vlastnost ideje člověka je, že mu dává věčnost a kompletní zasazenost v čase s uvědoměním si rozsahu času s přesahem do minulosti i budoucnosti vnímá kosmické jeviště bytí.

---

⁶⁷ Schopenhauer, A., *Svět jako Vůle a Představa I*, přel. M. Váňa, Nová Tiskárna, Pelhřimov 1998, s. 335.

⁶⁸ Budd, M., *Music and the Emotions the philosophical theories*, Routledge & Kegan Paul, London, 1985, s. 90.

⁶⁹ Schopenhauer, A., *Svět jako Vůle a Představa II*, přel. M. Váňa, Nová Tiskárna, Pelhřimov 1998, s. 329.

Komplikovanost melodie ve své formě a významu podle Schopenhauera vyjadřuje intelektuální život a snahu lidí jak v každodenním světě, tak i v hluboké kontemplaci při úsilí poznávat svět i sebe.

Schopenhauerova analogie o těchto čtyřech stupních harmonie a přírody je velmi kontroverzní a mnoho autorů ji považuje za neuvážené pohlcení vlastním systémem, jelikož je nemožné metodicky spočítat a rozdělit přírodu do takto navržených kategorií.⁷⁰ Sám s touto kritikou souhlasím, nicméně věřím, že Schopenhauer vkládá do jednotlivých přirovnání střípky pravdy o opravdovém charakteru hudby, dosaženého poctivou kontemplací, a že i mimo rámec své vlastní terminologie a filosofie vytrvávají jeho východiska alespoň částečně pod nátlakem kritiky.

Při poslechu melodie člověk cítí „každý moment snahy i radosti“ vyjádřený jejím pohybem. Stejně jako vůle přeskakuje mezi jednotlivými žádostmi tak i melodie proplová od tónu k tónu a posluchač kmitá mezi fascinací z něj a očekáváním pokračování, které melodii prodlužuje a vede dál. Procítění (*Gefühl*) skutečnosti, že melodie vyjadřuje přesné pocity, které v sobě člověk nosí mu dává pocit pochopení a ukazuje mu emoce o sobě, často v takové jasnosti, se kterou je v minulosti ani cítit nemusel, jelikož jsou oproštěné od jednotlivostí a ukazují pouze svůj pravý vnitřní charakter.⁷¹

Jelikož melodie nevyjadřuje fenomén, tak nedokáže být natolik specifická, aby zcela popsala jednotlivé pohyby, nicméně její záběr emocí je tak široký, že je všechny zabere, což je klíčové pro vysvětlení pocitu propojenosti posluchače a hudby. Schopenhauer zde pokládá zvýšený důraz na posluchače, který si tyto abstraktní vášně dokáže „odít masem“, osvojit si je a vidět v nich scény světa a přírody.⁷²

Malcolm Budd navrhuje interpretaci soustředící se na 2 základní mody pohybu vůle – tedy pohybu k potěšení a k bolesti. Tvrdí, že melodie dokáže zachytit

---

⁷⁰ Young, J, *The Routledge Philosophers - Schopenhauer*, Oxford Press, London, 2005, s.152.

⁷¹ Hall, R, *Blackwell Companions to philosophy: A Companion to Schopenhauer*, Wiley-Blackwell 2012, London, s. 167.

⁷² Schopenhauer, A., *Svět jako Vůle a Představa II*, přel. M. Váňa, Nová Tiskárna, Pelhřimov 1998, s. 330.

emoce pouze do té míry, do které odpovídají těmto dvěma pohybům. Posluchač procítí emoce díky své zkušenosti s bolestí či radostí a vztáhnutím jich na jeho vlastní problémy či vášně, nicméně konceptuální obsah emocí melodie nevyjadřuje. Proto lze tvrdit, že melodie v emocích odpovídá pouze jejímu aspektu spojenému s vůlí.⁷³ Schopenhauer tvrdí, že hudba skrze melodii vyjadřuje emoce bez obsahu jednotlivin, nicméně nespécifikuje zda jsou jednotlivé emoce sami za sebe, nebo pouze prodloužením radosti a bolesti.

Při poslechu rychlých melodií s energetickým podtónem inklinuje každý posluchač k představě radosti a veselí. Jak již bylo řečeno, rychlost melodie a její pohyb imitují chtění vůle a její dynamický přesun od jednoho splněného přání k druhému, což vyvolává pocit radosti, který posluchač pociťuje. Přestože tyto touhy a emoce spojené s uspokojením nemají žádný věcný obsah jejich přítomnost je pro duši dostatečná, aby z ní cítila a prožívala v ní emoce. Pomalejší skladby vyžadující od posluchače dlouho trvající pozornost bez aktivní snahy zavděčit se vůli v každém momentu vyjadřují utrpení a smutek, ne nutně spojený s nudou, ale spíše se soužením po dalším vývoji či konečném dokončení melodie, která udržuje posluchače v napětí.

Schopenhauer vnímá melodickou stranu hudby jako bojiště vůle, kde spolu zápasí snaha vůle upírat se k jednotlivostem, které jsou spojeny s abstraktními emocemi a na druhé straně s čistým citem, který umožňuje člověku prožít a vnitřně pochopit smysl i podstatu jak jednotlivých emocí, tak i své vůle.⁷⁴

3.5 Hudba jako řeč a nositel významu

V minulých podkapitolách jsem popsal hudbu jako bezprostřední událost a zkoumal její metafysické předpoklady i důsledky. Jako druhá tvář hudby, která jde ruku v ruce s jejím metafysickým charakterem a ladí tak se světem se ukazuje její schopnost vyjadřovat a nést v sobě význam jakožto obecná řeč.

Jak již bylo zmíněno hudba se skládá z basu, rytmu, harmonie a melodie, které k sobě mají různé poměry. Ačkoliv by se dala hudba používat jako plátno pro

---

⁷³ Budd, M., *Music and the Emotions the philosophical theories*, Routledge & Kegan Paul, London, 1985, s. 91.

⁷⁴ Hall, R., *Blackwell Companions to philosophy: A Companion to Schopenhauer*, Wiley-Blackwell 2012, London, s. 167.

matematický zápis poměrů a hudební progresse v symbolické řeči počtů, tak tento přístup neodkrývá její plný vyjadřovací potenciál.

Způsob, kterým vnímáme hudbu je unikátní ne jenom pro zážitek, ale i pro svou universalitu napříč jazyky a kulturami. Při používání řeči jako způsobu komunikace se mnoho významu ztratí a vznikají nepřesnosti, kvůli různému názvosloví, odlišnému chápání pojmů, neznalosti určitých slov nebo neschopnosti řeči vyjádřit určitý způsob bytí. Řeč v sobě také nese limity, jelikož se skládá pouze z odkazů a zprostředkovaných významů, a tak naráží na komplikace při zacházení do přílišné abstrakce, kdy jsou potřebné termíny vázané na nežádoucí významy nebo na druhou stranu při popisu příliš specifických pocitů či aktů, kvůli nedostatečné specifičnosti a dojde tak k vynechání důležitých částí objektu řeči nebo absenci příslušných slov.

Na rozdíl od pojmově omezené komunikace má hudba schopnost skrze cit vyjádřit vnitřní podstatu věcí a člověk ji okamžitě pochopí. To mě přivádí k otázce – má hudba potenciál k využití jako prostředek komunikace či vyjadřování? Jsou pocity vyvolané hudbou stejné pro všechny a lze je klasifikovat jako určitý obsah, který se hudbou předává či tvoří v posluchači?

Kvůli podstatě hudby se samozřejmě nedá mluvit o každodenní komunikaci týkající se specifických problémů jako popisování cesty, nebo sdílení rodinného receptu. Opravdová hodnota hudby v komunikaci tkví v možnosti vyjadřovat naprosto přesně pocity a pohyby vůle v ní obsažené. Sama by tedy nemohla vyjadřovat vztahy mezi jednotlivými skutečnostmi, nicméně hluboká pochopitelnost tónů se zdá být jedinečná a mohla by zastoupit určité obecné pojmy nebo pocity, které dosud podléhaly zatemnění a nepochopení kvůli tomu, že jejich význam se vázal na řeč.

Jelikož celý svět je pouze zpředmětněním vůle, tak by i vše v něm mělo být skrze vůli poznatelné a pochopitelné. Hudba, jak ji Schopenhauer popisuje je nicméně mnohem lépe zkoumatelná než abstraktní vůle o sobě, a tedy i do určité míry snazší holisticky uchopit. Schopenhauer tvrdí, že by se nemuselo zdát tak paradoxním říci „že kdyby se nám podařilo nějaké dokonale správné, úplné a do jednotlivostí jdoucí vysvětlení hudby, tedy zevrubně zopakovat to, co

vyjadřuje, v pojmech, bylo by to také dostatečné reprodukování a vysvětlení světa v pojmech, nebo něco co zní stejně“⁷⁵.

Dovoluji si tvrdit, že při dostatečném pochopení hudby by bylo možné nalézt v ní klíč pro komunikaci v řeči samotného světa. Jistou paralelu v myšlení mimo slova a jazyk bychom mohli najít u lidí, kteří přemýšlí ve tvarech, barvách nebo číslech. Universální jazyk hudby by mohl získat i na specifčnosti při vytříbení smyslu pro vyjádření pohybu nebo určitého stupně objektivace vůle s naprostou přesností, čímž by tato forma rozmlouvání získala schopnost soustředit se i na jednotlivé předměty či specifické situace a sdělení.

Přestože by komunikace hudbou byla zcela pochopitelná pro každého posluchače, díky propojení jejich vnitřní vůle s hranou hudbou a citem, tak vyvstávají problémy v jejím praktickém rozměru. Dosažení komunikační úrovně aktivního „mluvčího“ při konfrontaci či konverzaci by vyžadovalo mnoho úsilí, jednak na straně intelektu a cítění pro vybrání správné emoce či úrovně objektivace a na straně druhé kvůli technickým požadavkům na hudební zdatnost „mluvčího“.

Nalezení této ideální formule pro odhalení pravdy ve světě a opravdovou komunikaci by byl metafysicky neuvěřitelně náročný úkol hned z několika důvodů. Prvním a hlavním důvodem je fakt, že *vůle* je v podstatě Kantovská *věc o sobě*, která je ze své podstaty nepoznatelná a daleko za hranicí lidského intelektu a rozumové uchopení této řeči by tedy nepřicházelo v úvahu. Člověk je tedy omezen pouze na částečné a postupné poznávání vůle a komunikaci pouze toho, co je mu skrze genia ukázáno a náhlé kompletní pochopení této řeči jako při rozsvícení žárovky bohužel není možné.

Zároveň je možné, že při poznání *věci o sobě* a nahlédnutí pravdy o světě nebude hudba jako forma komunikace vůbec potřeba, pokud člověku toto poznání dá dostatečně jasnou odpověď nebo jiný „kód“, podle kterého lze chápat svět.

V minulé kapitole byl vyjádřen Schopenhauerův postoj k imitujícímu umění a jeho omezenosti v otázce vyjádření opravdové struktury světa. Omezenost na

---

⁷⁵ Schopenhauer, A., *Svět jako Vůle a Představa I*, přel. M. Váňa, Nová Tiskárna, Pelhřimov 1998, s. 215.

specifická vyjádření bez schopnosti kompletního náhledu pro umění a specificky hudbu představuje problém. Robert Wicks tvrdí, že snaha vyjadřovat hudbu v konceptech je příliš redukcionistická a kvůli své přirozenosti koncepty nenechávají dostatek prostoru pro inspiraci subjektu a reflexi čistých pohybů vůle.⁷⁶

Chtěl bych se pokusit revitalizovat reprezentativní hudbu a nalézt v ní potenciál pro komunikaci či alespoň částečné (pokud ne absolutní) vyjádření. Schopenhauer používá slovo „symbolismus“ s krajním odporem, jelikož se odkazuje pouze na koncepty a zastupuje něco jiného, kvůli nedostatku vlastního významu. Dovolím si tvrdit, že ačkoliv je symbolismus nepoužitelný pro hloubkové zkoumání vnitřní struktury světa jako je tomu u absolutní hudby, tak v sobě obsahuje stejné prvky jako řeč, zejména systém referencí na objekty či koncepty a je tak pro komunikaci přínosný.

Případnému spojení slov (poezie) a hudby se Schopenhauer nebrání, ale má k němu určité výtky a požadavky především k hierarchii těchto dvou forem. Tvrdí, že přidáváním hudby ke slovům se docílí lepšího efektu, než „zakalením“ hudby přítomností verše.⁷⁷ Hudba, která není absolutní (instrumentální a kopírující vůli) se vyznačuje přítomností pragmatických motivů a racia, čímž značně snižuje svou estetickou hodnotu, ale zároveň tato praktická stránka umožňuje posluchači vnímat i objekty v hudbě vyjádřené a motivy vedoucí k určitým pohybům vůle.⁷⁸

Estetická kvalita se však v reprezentativní hudbě neztrácí úplně a subjekt je v ní stále schopný nahlížet vůli, ačkoliv ne tak jasně a čistě. Představíme-li si, že při správné kombinaci absolutní hudby a referenční hudby lze vyjádřit věčné ideje či pohyby vůle a propojit je s pevně danými objekty či významy bez úplného opuštění estetické roviny, dovolím si tvrdit, že se člověku otevře nová rovina vyjadřování obsahující jak obecnou vnitřní pravdu o světě, tak i pojmovou přesnost.

---

⁷⁶ Hall, R, *Blackwell Companions to philosophy: A Companion to Schopenhauer*, Wiley-Blackwell 2012, London, s. 172.

⁷⁷ Tamtéž s. 174.

⁷⁸ Tamtéž s. 174.

Přestože se moderní věda stále drží pozitivistického paradigmatu, mnoho badatelů se snaží zabrousit i do nekvantifikovatelných vod, nebo spíše spojit vědecké poznatky s poněkud abstraktnějšími způsoby výzkumu. Chtěl bych zde uvést především „Generativní teorii tónové hudby“ profesorů filosofie a lingvistiky Jaskendoffa a Lerdahla, kteří zkoumají hudbu z lingvistického hlediska, a přestože je nutné poznamenat, že metoda výzkumu předem implikuje určité výsledky zkoumání rád bych jejich výzkum zmínil a poukázal na paralely mezi ním a Schopenhauerovým pojetím hudby.⁷⁹

Jackendoff a Lerdahl tvrdí, že podobnost hudby a řeči ve způsobu vnímání nekončí pouze slyšitelností. Při poslechu nebo tvorbě hudby se zapojuje stejná část mozku (čelní lalok) jako při mluvení nebo poslechu řeči. Tato schopnost nacházet spojitost mezi nimi se dále projevuje ve schopnosti podle intuice dokončit melodii nebo poznat, když hudba zní falešně. Chápání vnitřní struktury hudby se zdá být inherentně dáno každému člověku, bez ohledu na jejich hudební nadání či zkušenosti.

4 Kritika Schopenhauerovi teorie hudby

Po představení schématu, ve kterém Schopenhauer představuje hudbu a metafysickou důležitost v ní obsaženou se přímo nabízí otázka její možné kritiky. Sám Schopenhauer přiznává, že jeho teorie hudby se nedá v tradičním smyslu potvrdit a podobně jako vnitřní pochopení hudby lze i její teorii spíše procítit. Kritika, které Schopenhauer čelí se podivuhodně nevztahuje především na nepřímý charakter presentace hudby v jeho spisech a její poněkud abstraktnější popis, nýbrž hlavně na Schopenhauerovi pokusy o bližší popsání jednotlivých složek hudby a jejich korespondenci s fenomenálním světem. Další problematickou částí jeho teorie hudby je způsob, kterým ji člověk vnímá a ve svém výkladu nechává často vznikat paradoxy či nejasnosti ohledně vztahu vědomí a zážitku. V této kapitole se budu soustředit nejdříve na dobovou a poté

---

⁷⁹ Stock, K, *Philosophers on music*, Oxford University Press, London, 2012, s. 85.

současnou kritiku a možný přínos či hodnotu Schopenhauerovi teorie pro budoucnost studia hudby.

4.1 Dobová kritika

Přestože svazky knihy *Svět jako vůle a představa* nesklidily hned po svém vydání velký ohlas a musely si na přijetí akademickou i uměleckou společností chvíli počkat mnoho umělců a myslitelů k ní nakonec obrátilo svou pozornost. V této kapitole se budu soustředit na kritiku od mnohostranného hudebníka a malíře Arnolda Schoenberga a Schopenhauerovi blízkého Richarda Wagnera. Oba se k pasážím zabývajícím se hudbou hojně vyjádřili, takže chci porovnat jejich kritiku a poukázat na silné a slabé stránky Schopenhauerovi hudební metafysiky.

Schoenberg i Wagner jsou zprvu nadšení Schopenhauerovou teorií hudby a oba souhlasí s tvrzením, že hudba odhaluje vnitřní pravdu o světě a nabízí poznání nepřístupné pouhým rozumem. Oba též přijímají Schopenhauerův názor ve věci hudby jakožto universálního jazyka.⁸⁰

Schoenberg tvrdí, že hudba dokáže vyjadřovat nevyjadřitelné a že člověk díky ní dokáže vnímat hluboké pravdy o světě, ale nedokáže je pochopit v jakémkoliv systematickém smyslu slova. Jelikož hudební zkušenost nelze zredukovat na pojmy ani o ni dostatečně přesně vypovědět, Schoenberg se vymezuje proti Schopenhauerovým pokusům o tomto fenoménu psát něco bližšího. Podle Schoenberga se Schopenhauer přiblížil pravdě v hudbě, ale při pokusu o její bližší zkoumání upadl do sítě vlastního systému a detailnější popisy hudby ztrácejí čistotu.⁸¹ Schopenhauera skrze jeho teorii hudby provází motiv ušlechtilosti a zušlechťování lidského charakteru díky povznesení se k obecnosti. Schoenberg tento motiv expanduje a tvrdí, že skrze hudbu lze prorocky hledět do budoucnosti na možnosti a limity našeho lidství. Ukázání

---

⁸⁰ Goehr, L., Schopenhauer, Philosophy and the arts, *Schopenhauer and the musicians: an inquiry into the sounds of silence and the limits of philosophizing about music*, Cambridge university press, London 1996, s. 218.

⁸¹ Tamtéž, s. 218.

většího životního cíle, ke kterému by mělo lidstvo směřovat je pro Schoenberga velmi důležitá část hudby a chce kultivací této touhy dosáhnout zdokonalení sebe sama i lidstva jako celku.⁸²

Wagner se k Schopenhauerovi staví velmi podobně a v první řadě chválí jeho odvalu a zápal se do tohoto tématu pustit. Wagner objevuje řeč hudby nejzřetelněji při poslechu celého orchestru, který dohromady vytvoří vyrovnaný obraz a promlouvá k posluchači velmi jasně o nevyřčitelném. Tato řeč je supra-logická, ohromující a díky jejímu vedení citů dokáže odzbrojit intelekt i logiku a naladit posluchače do harmonie s jeho vlastním srdcem.⁸³

Wagner souhlasí se Schopenhauerem na těchto základních charakteristikách hudby, ale tvrdí, že hudba není taková, jaká se nám zdá sama od sebe, ale musí být estetizována. Wagner popisuje hudbu jako transfigurovanou řeč, která se dá chápat upraveným estetickým citem. Například při opeře se slova, melodie a akty přizpůsobí estetickým vlastnostem dané opery, aby se nám skrze jejich harmonii ukázal pravý význam skrývající se v ní.⁸⁴

4.2 Moderní kritika

Schopenhauer v mnoha pasážích zmiňuje, že hudba má přímé a bezprostřední spojení s vnitřní přirozeností světa. Jako kopie vůle by měla být nezprostředkovaná idejemi a zůstat tak abstraktní a opravdová, nicméně Malcolm Budd analyzuje podmínky pro pravdivost tvrzení, že hudba je kopie vůle a nachází v něm znatelný rozpor.⁸⁵ Přestože hudba kopíruje podle Schopenhauera vůli věrně, už samotný akt kopírování je pro hudbu paradoxní, jelikož by se tak stávala představou a reprezentací. Za předpokladu, že je vůle doopravdy nerepresentovatelná, by neměla mít možnost reprezentovat ani sama sebe, protože pouze představa ve své jednotlivosti může mít adekvátní reprezentaci.⁸⁶ Budd tedy tvrdí, že připuštěním si, že hudba je kopií vůle se

---

⁸² Tamtéž, s. 222.

⁸³ Tamtéž, s. 219.

⁸⁴ Tamtéž, s. 219.

⁸⁵ Budd, M., *Music and the Emotions the philosophical theories*, Routledge & Kegan Paul, London, 1985, s. 86.

⁸⁶ Tamtéž.

z vůle sama dostává do modu představy a celý Schopenhauerův metafysický systém se obrací v prach.

Kdybychom všechny nedostatky a komplikace vyvstávající z přijetí toho, že hudba je kopie vůle přece jen opominuli, tak nabízí Buddova kritika postoj částečného přijetí Schopenhauerových předpokladů a dále se snaží analyzovat hudbu v rámci pravidel Schopenhauerova vlastního diskursu. Budd se zaměřuje na melodii a její spojitost s lidským životem a jeho určitými vlastnostmi, přičemž metodicky sleduje Schopenhauerovu argumentační linii a přidává k ní vlastní závěry.⁸⁷

Druhá problematika, na kterou se Budd zaměřuje je vazba mezi melodií a lidským životem. Schopenhauerova analogie o podobnosti melodie s duchem člověka, jak již bylo řečeno v minulých kapitolách stojí na časovosti melodie a lidské možnosti vnímat tuto časovost v minulost i budoucí konečnost. Melodie také kopíruje povahu popudů vůle v člověku i zvířatech a strukturu jejich vyvolání i utišení.⁸⁸ Schopenhauer tvrdí, že hudba vyjadřuje vnitřní podstatu světa, proti čemuž Budd staví protiargument zakládající se na Schopenhauerově analogii hudby s cílevědomou aktivitou. Budd argumentuje, že jelikož hudba dokáže popisovat pohyby vůle v člověku s nekonkurenční přesností, dávalo by větší smysl, aby hudba byla nejpříměji vyjádření toho, jaké to je toužit a cítit bolest či uspokojení.⁸⁹

Pokud přijmeme Buddovu pozici, tak se role hudby ve světě markantně omezí a namísto pravdy o světě v jeho podstatě se bude soustředit pouze na procesy v něm, přičemž bude nejpřesnější při soustředění na lidský život a lidské touhy.

Schopenhauer přesně popisuje strukturu hudby a přiznává jejím jednotlivým částem různé vlastnosti korespondující se světem a tím tak vyvolávají v člověku potěšení. Problém vyvstávající z jeho pojetí je ten, že důležité hudební složky jako rytmus a melodie jsou přítomné ve všech skladbách bez ohledu na jejich

---

⁸⁷ Tamtéž, s. 88.

⁸⁸ Schopenhauer, A., *Svět jako Vůle a Představa I*, přel. M. Váňa, Nová Tiskárna, Pelhřimov 1998, s. 211.

⁸⁹ Budd, M., *Music and the Emotions the philosophical theories*, Routledge & Kegan Paul, London, 1985, s. 97.

kvalitu. V čem tedy spočívá kvalita hudby, kromě požadavku na její nerepresentativní charakter? Budd tvrdí, že Schopenhauer opomíjí podat přesnou definici kvalitní hudby a že „pouhý fakt, že je melodie analogií, skrze kterou lze poznávat vůli není dostatečná pro to, aby byla jakákoli hudba zajímavá“.⁹⁰

S tímto bodem Buddovi kritiky nesouhlasím, protože Schopenhauer se k otázce kvality vyjádřil při popisu génia. Za předpokladu, že hudba dokáže vyjádřit vnitřní pohyby člověka s takovou přesností, která nenáleží ani slovům si dovoluji tvrdit, že génius promlouvá jakožto vnitřní hlas citu, a i přes nekvantifikovatelnost obsahu sděleného tímto hlasem naplňuje touhy a požadavky pro krásu, které si v sobě člověk nese. Kvalitní hudba se tedy stává kvalitní jednak dostatečnou abstrakcí a za druhé korespondencí s vnitřním životem člověka.

Obsah Schopenhauerem podané výpovědi o hudbě je kvůli svému analogickému charakteru pouze ztěžka vyčerpateľný. Pro budoucí zkoumání by bylo potřeba částečně změnit zaměření a vystoupit alespoň jednou nohou z metafysického hřiště a soustředit se na lidský zážitek z hudby a její tvorbu. Nezodpovězené otázky vyvstávající z Schopenhauerovi teorie se shlukují kolem témat génia, emocí a universality. Například, jsou emoce a estetický náhled na svět universálně platné? Znamená to, že je člověk skutečně niterně napojen na svět a dokáže skrze hudbu prociťovat svět v jeho skutečné formě, nebo je to pouhá iluze držící se při životě díky své vágnosti a spoléhá na lidskou tendenci domýšlet si to, co nezná?

---

⁹⁰ Tamtéž, s. 100.

Závěr

Cílem této práce jsem stanovil představit Schopenhauerovo pojetí hudby a jeho význam pro lidský život. Hudba jako umění nabízí ukonejšení hladové vůle skrze estetické vykoupení, které povznese člověka k větší objektivitě a přímého vztahu s vůlí a idejemi v ní obsažené. Popsal jsem důležitost tohoto procesu jak pro život a úlevu od bolesti tak i pro nahlížení vnitřní struktury světa. Vůle je pro Schopenhauera Kantova *věc o sobě*, a tedy opravdovým bytím, čímž validuje hudbu, která je také odrazem vůle. Toto spojení zaručuje hudbě přesnost při vyjadřování pravd o přirozenosti světa.

Estetická kvalita hudby povznese člověka, pokud chceme použít Platónův diskurs do „světlem zalitého (ve smyslu jasného, nikoli pozitivního) reálného světa“⁹¹ a ukáže mu pravou tvář reality. Tento pohled nabízí člověku pravé pochopení světa uchopitelné pouze skrze cit (Gefühl), který promlouvá k emocím a citové složce duše v supra-logickém stavu.

Hudba a cit v sobě nesou universální řeč pochopitelnou každým člověkem v eminentní zkušenosti a absolutní hudba tuto řeč dokáže vyjádřit. Bezprostřednost a pochopení hudby v sobě tedy nese potenciál pro komunikaci a vyjadřování vůle a idejí jejím prostřednictvím. Bohužel *vůle* není kompletně poznatelná a její pochopení nepřichází v běžném intelektu ba dokonce ani v emocích v úvahu, a tak hudba jako medium komunikace nikdy nezíská universální klíč k vyjadřování se skrze ni. Stále se člověku však části *vůle* a ideje ukazují skrze *genia*, a tak je možné postupně doplňovat „slovník“ emocí a idejí vyjádřitelných hudbou.

Přestože nemáme, jak Schopenhauerovi závěry týkající se hudby potvrdit, tak estetickou kvalitu hudby nelze opomenout. Analogie o pohybech vůle nalezených v melodii může nabídnout útěchu a chvilkové oproštění od vůle a připomenutí si pocitů, které v sobě člověk nosí, ale jako by je konstantně zapomínal a hudba je přinášela zpět.

---

⁹¹ Young, J, *The Routledge Philosophers - Schopenhauer*, Oxford Press, London, 2005, s. 154.

Nekompatibilita závěrů, ke kterým Schopenhauer dochází při zkoumání hudby se zbytkem jeho metafysického systému se objevuje jak v dobové, tak i moderní kritice. Kritika hudebníků se soustředící se Schopenhauerovo úzké pojetí absolutní hudby v sobě vznáší důležitou otázku o preferenci a možnosti produkce kvalitní hudby i za doprovodu slov jako například v opeře.

Kritika samotného charakteru hudby jakožto vůle předložená Buddem je podle mě oprávněná, jelikož vyvrácením předpokladu stejnosti hudby a vůle se výrazně oslabuje argumentační síla Schopenhauerova pojetí. Ačkoliv jsou v Schopenhauerově výpovědi kvalitní poznatky, je nutné je vyjmout z mohutného metafysického systému, nebo systém upravit, aby v rámci něj našli své místo. Bohužel, pokud se nedá metafysický systém světa jako vůle a představy elegantně sloučit s předloženým pojetím hudby, budeme nuceni přiznat, že neobstál a nesnažit se dále dělat v systému krkolomné výjimky pro vysvětlení jednotlivých nesrovnalostí.

Schopenhauer správně popisuje základní principy sporu, strádání, pohybů vůle a do určité míry i estetické zkušenosti. Pokud by jeho pojetí prošlo revitalizací a vyřešili se jeho kontradikce, tak by mohla být jeho metafysika hudby přínosná i pro další vědecké zkoumání.

V Schopenhauerově pesimistické filosofii lze hudbu nazvat malým ostrovem naděje a spolu s asketismem jako zbraní proti světu a jeho iracionální, bolestné povaze.

Bibliografie

Primární:

Schopenhauer, A., *Svět jako Vůle a Představa I, II*, přel. M. Váňa, Nová Tiskárna, Pelhřimov 1998.

Sekundární:

Blackwell Companions to philosophy: A Companion to Schopenhauer, Verdenabeele, B, Wiley-Blackwell, Londýn, 2012.

Cambridge Companions to Philosophy Janawy, Ch, Schopenhauer, Cambridge University Press, Londýn, 2009.

Music and the Emotions, the philosophical theories, Budd, M., Routledge & Kegan Paul, Londýn, 1985.

Philosophers on Music, Stock. K., Oxford University Press, Londýn, 2007.

Schopenhauer and the musicians: an inquiry into the sounds of silence and the limits of philosophizing about music, Goehr, L., vydáno v *Schopenhauer, Philosophy and the arts*, Cambridge University press, Londýn, 1996.

Sounding Off, Kivy, P., Oxford University Press, Londýn, 2012.

The Logic of Schopenhauer's Aesthetics, Koestenbaum, P., *Revue Internationale de Philosophie*, vol. 14, no. 51 (1), 1960, [cit. 15. 4. 2023].

dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/23940151>

The Philosophy of Schopenhauer, Magee, B, The Clarendon Press, Londýn, 1983.

The Routledge Philosophers - Schopenhauer Young, J, , Oxford Press, Londýn, 2005.